

Ured za demokratske institucije i ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA

LOKALNI IZBORI
6. listopada 2024. godine

Izborna promatračka misija ODIHR-a
Konačno izvješće

Varšava
25. veljače 2025. godine

SADRŽAJ

I.	IZVRŠNI SAŽETAK.....	1
II.	UVOD I ZAHVALE	4
III.	HISTORIJAT I POLITIČKI KONTEKST	5
IV.	PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV.....	6
V.	IZBORNA ADMINISTRACIJA	8
VI.	REGISTRACIJA BIRAČA	11
VII.	REGISTRACIJA KANDIDATA.....	13
VIII.	OZRAČJE KAMPANJE.....	14
IX.	FINANCIRANJE KAMPANJE	16
X.	MEDIJI.....	18
	A. MEDIJSKO OZRAČJE.....	18
	B. ZAKONSKI OKVIR ZA MEDIJE	19
	C. MONITORING MEDIJA ODIHR EOM	19
XI.	RJEŠAVANJE IZBORNIH SPOROVA	21
XII.	PROMATRANJE IZBORA.....	22
XIII.	DAN IZBORA.....	23
	A. OTVARANJE I GLASOVANJE	24
	B. ZATVARANJE I BROJANJE	25
	C. TABELARNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE REZULTATA.....	25
XIV.	AKTIVNOSTI NAKON DANA IZBORA.....	25
XV.	PREPORUKE	27
	A. PRIORITETNE PREPORUKE	27
	B. DRUGE PREPORUKE	28
	ANEKS I: IZBORNI REZULTATI.....	31
	ANEKS II: SPISAK PROMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ PROMATRAČKOJ MISIJI	37
	O ODIHR-U	42

BOSNA I HERCEGOVINA
LOKALNI IZBORI
6. listopada 2024.

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a¹

I. IZVRŠNI SAŽETAK

Na poziv vlasti Bosne i Hercegovine da promatra lokalne izbore 6. listopada 2024. godine, te sukladno svom mandatu, OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) otvorio je Izbornu promatračku misiju (EOM) 30. kolovoza 2024. ODIHR EOM ocijenio je usklađenost izbornih postupaka s OESS-ovim opredjeljenjima i drugim standardima za demokratske izbore, kao i domaćim zakonodavstvom. Na dan izbora, ODIHR EOM udružila je snage sa delegacijama Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe (Kongres) i Europskog parlamenta (EP) u svrhu formiranja Međunarodne izborne promatračke misije (IEOM).

U svojoj Izjavi o preliminarnim nalazima i zaključcima objavljenoj 7. listopada 2024., IEOM je zaključila da su izbori bili „natjecateljskog karaktera i učinkovito provedeni, međutim naponi da se potakne angažman javnosti bili su nedovoljni. Izbori su održani u ozračju u kojem manjka društvene i političke kohezije. Obzirom da nisu uspjeli dugotrajni pregovori između političkih stranaka u svezi uvođenja neophodnih reformi, visoki je predstavnik nametnuo opsežne izmjene i dopune koje su poboljšale integritet postupka. Izborna administracija radila je profesionalno, međutim, kratak vremenski okvir za provedbu novih zadataka, u kombinaciji sa neadekvatnim resursima, stavili su značajan teret na nju, te su neke od važnih odredbi ostale neispunjene. Kandidati su mogli slobodno voditi predizbornu kampanju i pružili su jasne alternative biračima, ali ipak na etničkoj osnovi. Ograničeno medijsko izvješćivanje negativno je utjecalo na sposobnost birača da donesu informiran izbor. Mediji i novinari su sve više izloženi političkim i zakonskim pritiscima. Napori na povećanju aktivnog sudjelovanja žena nisu dali opipljive rezultate, te su žene bile nedovoljno zastupljene kao kandidatkinje, posebice u utrkama za načelnike, kao i tijekom cijele kampanje. Pravo birača i kandidata na učinkovit pravni lijek nije bilo u potpunosti zajamčeno, te je veliki broj slučajeva ostao neriješen na dan izbora. Usljed velikih poplava i klizišta, izbori su odgođeni u pet općina, što je utjecalo na oko 63.000 birača. Dan izbora protekao je mirno, međutim, postojala je zabrinutost u svezi tajnosti glasanja i proceduralnih nedostataka“.

Općenito, pravni okvir pruža čvrstu osnovu za provedbu demokratskih izbora. Unatoč tome, nekoliko prioritarnih preporuka ODIHR-a i dalje je neriješeno, a za određene odredbe, uključujući i nekoliko novih, neophodna je revizija kako bi se uklonile nedosljednosti, te kako bi se mogle provesti u potpunosti i usuglasiti sa međunarodnim standardima. Visoki predstavnik i drugi domaći i međunarodni čimbenici opetovano su pozivali lokalne političke aktere da u međusobnoj suradnji usvoje potrebite izmjene kako bi se osigurao integritet izbora, međutim, usljed nedostatka političke volje, nije postignut konsenzus u svezi sveobuhvatne izborne reforme. Iako im nije prethodio puni konzultativni postupak, amandmani iz ožujka 2024. godine nametnuti od strane visokog predstavnika uveli su bitne zaštitne mehanizme integriteta i mjere izgradnje povjerenja, te su nadalje osnažili određene aspekte izbornog postupka, čime su se riješile mnoge davno izdate preporuke ODIHR-a.

Središnje izborna povjerenstvo (SIP) i skoro sva općinska izborna povjerenstva (OIP) upravljala su tehničkim aspektima izbornih priprema na učinkovit i profesionalan način, te su općenito uživala povjerenje aktera. Međutim, amandmani doneseni pred sami početak izbora stavili su značajan teret na SIP i testirali njegov kapacitet, što se posebice odnosi na revidirana pravila za imenovanje predsjednika

¹ Engleska verzija ovog izvješća jedini je zvanični dokument. Nezvanični prijevod dostupan je na bosanskom, hrvatskom i srpskom.

i dopredsjednika biračkih odbora (BO), koji sukladno nedavno donesenim amandmanima ne mogu imati političku pripadnost. SIP je redovno održavalo javne sjednice, međutim, većina diskusija se vodila izvan formalnih sjednica SIP-a, te se nisu ni sve njegove odluke objavljivale u potpunosti, čime je smanjena transparentnost postupka donošenja odluka. Sukladno amandmanima iz 2024. godine i uz financijsku pomoć donatorske zajednice, SIP je provelo četiri pilot projekta iz oblasti informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT). Tehnologija se uvodila postepeno, a pilot projekti bili su testirani prije dana izbora. Aktivnosti na educiranju birača bile su inkluzivne, međutim, bile su ograničenog karaktera usljed nedovoljnih financijskih i ljudskih resursa, a istovremeno nisu bile dovoljno iskorištene mogućnosti za obraćanje široj publici putem online društvenih mreža.

Pravo glasa imaju građani koji su navršili 18 godina i koji imaju trajno prebivalište u Bosni i Hercegovini, osim onih koji su osuđeni za teška kaznena djela ili su odlukom suda lišeni poslovne sposobnosti, između ostalog i na osnovu intelektualnog i psihosocijalnog invaliditeta; ovo drugo je u suprotnosti sa opredjeljenjima OESS-a i međunarodnim standardima. Oko 3,4 miliona birača imali su pravo glasa. SIP je poduzimalo kontinuirane napore na ažuriranju biračkog spiska. Unatoč tome, nekoliko je sugovornika ODIHR EOM izrazilo zabrinutost glede točnosti podataka iz biračkog spiska, pošto mehanizam za brisanje umrlih građana i osoba koje su napustile zemlju iz lokalnih baza podataka u matičnim registrima ne omogućava potpunu točnost podataka iz biračkog spiska. Birači su imali dovoljno mogućnosti da provjere svoje podatke. Obveza pružanja dokaza o prebivalištu i nedovoljna informiranost utjecali su na pravo sudjelovanja romske manjine.

Registracija kandidata bila je inkluzivna, učinkovita i izvršena na transparentan i pravovremen način. Nakon amandmana iz 2024. godine, pojedinci osuđeni od strane međunarodnog ili domaćeg suda za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine ne mogu se kandidirati niti obnašati bilo koju izabranu, imenovanu ili drugu javnu dužnost. Kandidati su se mogli kandidirati na stranačkoj ili koalicijskoj listi, samostalno ili na listi neovisnih kandidata. SIP je ukupno potvrdilo 296 političkih subjekata; ukupno 26.089 kandidata sudjelovalo je na ovim izborima. Po prvi put, prijave su se vršile isključivo u elektronskom obliku, što je znatno olakšalo postupak provjere i registracije.

Kandidati su mogli slobodno da vode kampanju i poštovane su osnovne slobode okupljanja i izražavanja, u jednoj općenito suzdržanoj kampanji. Amandmani iz 2024. godine zabranjuju svaki vid vođenja preuranjene kampanje, između ostalog i online, a SIP je izreklo brojne novčane kazne u svezi s tim. Nastavilo se sa zlouporabom javnih sredstava, bez obzira na amandmane iz 2024., usmjerene na rješavanje ovog problema. Iako se neke političke stranke deklariraju kao multietničke ili „građanske”, u praksi je kampanja bila uglavnom usmjerena na nadmetanje za potporu unutar jedne etničke grupe, umjesto ciljanja na dobijanje međuetničke potpore. Općenito je diskurs kampanje više bio usmjeren na lokalna pitanja nego na državne teme. Retorika nekih političkih lidera fokusirala se na ratne traume i na strahove da bi zemlja opet mogla biti nasilno podijeljena, te ih je pogoršavala. Na internetu, ton predizborne kampanje vođene od strane političkih aktera koji su bili praćeni uglavnom se kretao od neutralnog do pozitivnog, te nije bilo naznaka da su ovi akteri uključeni u bilo kakav sustavni pokušaj širenja dezinformacija i govora mržnje.

Uloženi naponi da se postigne uravnoteženija rodna zastupljenost u izabranim i imenovanim tijelima nisu bili dovoljni jer su žene i dalje nedovoljno zastupljene u javnom i političkom životu. Nadalje, ostaje potreba za rješavanjem prepreka u svezi česte uporabe mizoginog jezika i rodno specifičnih napada i prijetnji. Dok su žene činile ukupno 42 posto kandidata na ovim izborima, nisu sve kandidatske liste ispunile rodne kvote od 40 posto, a samo 29 od 386 (oko osam posto) kandidata za načelnike bile su žene, te je samo osam kandidatkinja izabrano za načelnice. Zakonski zahtjevi da SIP i OIP imaju najmanje 40 posto zastupljenosti oba roda također nisu dosljedno ispunjeni. Amandmani iz 2024. godine imaju za cilj promoviranje rodne ravnopravnosti tijekom predizborne kampanje, uključujući i u medijima; međutim, ODIHR EOM primjetila je da ova reforma nije imala oipljiv utjecaj na vidljivost kandidatkinja na događajima u sklopu kampanje.

Zakonodavstvo propisuje ograničenja za iznose priloga i troškove kampanje, međutim, prethodne preporuke ODIHR-a u svezi srazmjernih i odvraćajućih sankcija za kršenja i učinkovitog nadzora financiranja kampanje ostaju samo djelimično riješene, čime se ograničava transparentnost i odgovornost. Amandmanima iz 2024. povećane su novčane sankcije za prekršaje u svezi financiranja kampanje kako bi se postigao efekat odvraćanja, ali istovremeno, ograničenja na trošenje sredstava, koja se računaju na osnovu broja registriranih birača, nerealno su niska u nekim općinama, što ostavlja prostor za nesrazmjerne sankcije. Sukladno prethodnoj preporuci ODIHR-a, amandmani iz 2024. godine uveli su obvezu podnošenja privremenih izvješća o financiranju kampanje; međutim, SIP je donijelo odluku da ne objavljuje izvješća prije dana izbora, usljed nedostatka vremena i resursa, što negativno utječe na transparentnost. Nisu svi kandidati podnijeli svoja privremena izvješća o financiranju kampanje.

Dok je medijsko ozračje pluralističko, verbalni napadi i prijetnje novinarima, te strateška uporaba tužbi za klevetu od strane političara imali su obeshrabrujući učinak i podrivali su sposobnost medija da slobodno djeluju. Održivost državnih javnih emitera ugrožena je usljed kontinuiranog ozbiljnog nedostatka financiranja. Izvješćivanje o kampanji u informativnim i političkim programima glavnih medijskih kuća bilo je ograničeno. Nadalje, regulatorno tijelo za elektronske medije nije uspjelo riješiti očiglednu pristranost javnog emitera Republike Srpske, a što je dokazano praćenjem medija od strane ODIHR EOM. To je, u kombinaciji sa povećanom ranjivošću medija na politički pritisak i podjelom medija na etničkoj osnovi, omogućilo biračima samo djelimično informiranje o glavnim kandidatima, smanjujući njihovu mogućnost da naprave informiran izbor. S druge strane, javni emiteri su se pridržavali svoje zakonske obveze da kandidatima pruže besplatno emitiranje. Regulatorno tijelo za elektronske medije nije provodilo nikakvo praćenje medija, unatoč prethodnim preporukama ODIHR-a, a samoregulatorno nadzorno tijelo ima samo ograničene kapacitete za nadgledanje sadržaja online i tiskanih medija. Pohvalno je da su neki lokalni mediji, kao i najpopularniji internetski portali u zemlji, organizirali debate, međutim, nisu svi koji su pozvani i iskoristili priliku da sudjeluju.

Zakon omogućava administrativne i pravne lijekove u izbornim sporovima, ali bez obzira na amandmane iz 2024., transparentnost i učinkovitost rješavanja sporova i dalje su ograničenog karaktera. Nepodlijeganje važnih odluka sudskoj reviziji nije sukladno opredjeljenjima OESS-a. SIP je razmotrilo oko 600 predmeta, većinom u svezi preuranjene kampanje, zlouporabe javnih sredstava i sastava BO. Sukladno prethodnoj preporuci ODIHR-a, produženi su rokovi za razmatranje prigovora od strane izbornih povjerenstava. Međutim, u većini slučajeva, SIP nije uspjelo da ispoštuje produžene rokove, a oko 480 predmeta ostalo je neriješeno na dan izbora. Uspostava baze podataka SIP-a za prigovore djelomice je riješila jednu od prethodnih preporuka ODIHR-a, međutim, zakon izričito ne traži objavljivanje odluka po prigovorima, čime se ograničava transparentnost. Sud Bosne i Hercegovine razmatrao je oko 200 žalbi na odluke SIP-a po prigovorima, te je potvrdio većinu odluka SIP-a, međutim, nije održavao javna saslušanja za izborne sporove.

Zakon omogućava promatranje izbora u svim fazama izbornog postupka od strane građanskih i međunarodnih promatrača, te promatrača koje imenuju politički subjekti. Amandmani iz 2024. izričito navode da promatrači moraju biti u mogućnosti da provode učinkovito promatranje. Akreditiranje promatrača bilo je inkluzivno, a ukupno je akreditirano 47.347 promatrača koji su predstavljali 60 organizacija. *Pod Lupom*, glavna skupina građanskih promatrača, obavljala je dugoročno i kratkoročno promatranje, te je bila aktivna u svih 143 općine.

Izborni dan protekao je mirno, a procedure su uglavnom bile ispoštovane, međutim, tajnost glasovanja bila je često ugrožena zbog neadekvatnog unutarnjeg rasporeda prostorija na biračkim mjestima i položaja kabina za glasovanje. Žene su činile 51 posto članova BO na biračkim mjestima, a predsjedavale su u 52 posto BO na tim biračkim mjestima. Promatrači IEOM negativno su ocijenili glasovanje na sedam posto promatranih biračkih mjesta i zabilježili nekoliko slučajeva ozbiljnih nepravilnosti koje su upućivale na vršenje pritiska na birače i pokušaje vršenja neprimjerenog utjecaja za koga će glasovati, kao i proceduralne nedostatke poput grupnog glasovanja ili glasovanja preko

posrednika. Na relativno velikom broju promatranih biračkih mjesta na kojim su provedeni IKT pilot projekti, promatrači IEOM zabilježili su povremene probleme u svezi pravilnog funkcioniranja tehnologije, odnosno poteškoće u uporabi iste od strane birača, što je dovelo do kašnjenja. Unatoč zakonskoj obvezi, više od polovine promatranih biračkih mjesta nije omogućilo samostalan pristup biračima sa tjelesnim invaliditetom. Većina promatranih prebrojavanja glasova ocijenjena je pozitivno od strane promatrača IEOM, dok su se negativne ocjene uglavnom odnosile na nepoštivanje propisanih procedura i proceduralne greške. Promatrači IEOM zabilježili su da je značajna većina promatranih BO imala problema s kompletiranjem obrazaca za zbirne rezultate. Tabeliranje je pozitivno ocijenjeno, osim za tri od ukupno 62 promatrana OIP. Međutim, uvjeti za obradbu obrazaca ocijenjeni su kao neadekvatni u devet prostorija OIP u kojim su promatrači IEOM promatrali tabeliranje, usljed nedostatka prostora ili neadekvatnog unutarnjeg rasporeda, prevelikog broja ljudi u prostoriji, ili loše organizacije.

Nakon dana izbora, SIP je naložilo ponovno brojanje listića na 363 biračka mjesta u 63 općine. Također je započelo sa detaljnom usporedbom ručno unesenih rezultata i rezultata koji su elektronički prenijeti putem skenera glasačkih listića i naložilo ponovno prebrojavanje tamo gdje su utvrđena neslaganja. Izbori u općinama Fojnica, Kiseljak, Konjic i Kreševo, koji su bili odgođeni zbog poplava i klizišta, održani su 20. listopada, te 3. studenog u Jablanici, koja je bila najteže pogođena.

Ovo izvješće pruža preporuke za potporu naporima na bližem usklađivanju izbora u Bosni i Hercegovini s opredjeljenjima OESS-a, međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore. Prioritetne preporuke odnose se na reviziju izbornog pravnog okvira kako bi se riješili nedostaci i uklonile nedosljednosti putem otvorenog konzultativnog postupka prije sljedećih izbora, rješavanje neispunjenih preporuka ODIHR-a, ukidanje ograničenja na pravo glasa na temelju intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta, povećanje tajnosti glasovanja, poboljšavanje propisa glede financiranja kampanje, poduzimanje dodatnih koraka kako bi se osigurala jednaka zastupljenost žena, dekriminalizaciju klevete, kao i veću učinkovitost rješavanja izbornih sporova. ODIHR je spreman pomoći vlastima u daljnjem poboljšanju izbornog postupka i rješavanju preporuka sadržanih u ovom i prethodnim izvješćima.

II. UVOD I ZAHVALE

Na poziv vlasti Bosne i Hercegovine da promatra lokalne izbore 6. listopada 2024. godine, te sukladno svom mandatu, OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) otvorio je Izbornu promatračku misiju (EOM) 30. kolovoza 2024. Misija koju je predvodila Corien Jonker sastojala se od 14 članova središnjeg tima stacioniranog u Sarajevu i 20 dugoročno angažiranih promatrača, koji su 6. rujna bili raspoređeni na 10 lokaliteta širom zemlje. ODIHR EOM boravio je u zemlji do 13. listopada 2024. godine.

Na dan izbora, ODIHR EOM-u su se pridružile delegacije Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe (Kongres) i Europskog parlamenta (EP) u svrhu formiranja Međunarodne izborne promatračke misije (IEOM). Svaka od institucija uključenih u IEOM podržala je Deklaraciju o načelima međunarodnog promatranja izbora iz 2005. godine. Carla Dejonghe predvodila je delegaciju Kongresa, dok je Lucia Annunziata predvodila delegaciju EP-a. Na dan izbora raspoređeno je 240 promatrača iz 37 zemalja, uključujući 202 promatrača koje je rasporedio ODIHR, kao i 25-članu delegaciju Kongresa i 13-članu delegaciju EP-a. Žene su činile 53 posto promatrača u IEOM.

ODIHR EOM ocijenio je usklađenost izbornih postupaka s OESS-ovim opredjeljenjima, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore, kao i domaćim zakonodavstvom. Konačno izvješće slijedi nakon Izjave o preliminarnim nalazima i zaključcima, objavljene na tiskovnoj konferenciji 7. listopada 2024.²

² Vidjeti prethodna [izvješća](#) ODIHR-a u svezi izbora u Bosni i Hercegovini.

ODIHR EOM želi da se zahvali vlastima Bosne i Hercegovine na pozivu da promatra izbore, kao i Središnjem izbornom povjerenstvu na pomoći. Također, ODIHR EOM izražava zahvalnost drugim državnim, entitetskim i lokalnim institucijama, političkim strankama, medijima i organizacijama civilnog društva, predstavnicima međunarodne zajednice i drugim sugovornicima na njihovim stavovima i suradnji.

III. HISTORIJAT I POLITIČKI KONTEKST

Osmog svibnja 2024. godine, Središnje izborni povjerenstvo (SIP) Bosne i Hercegovine je sukladno zakonu raspisalo lokalne izbore za 6. listopada. Birači su bili pozvani da izaberu načelnike i gradonačelnike, te članove općinskih zakonodavnih tijela.

Prema Ustavu iz Općeg okvirnog sporazuma za mir iz 1995. godine (poznatog kao Daytonski mirovni sporazum), zemlja se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske.³ Ustav Bošnjacima, Hrvatima i Srbima daje status „konstitutivnih naroda“. Građani se također mogu izjasniti kao „Ostali“, identifikiranjem s nekom drugom etničkom skupinom ili izborom da se ne povezuju ni sa jednom skupinom.⁴ Daytonskim mirovnim sporazumom također je osnovan Ured visokog predstavnika (OHR), međunarodno tijelo zaduženo za nadgledanje provedbe civilnih aspekata mirovnog dogovora.

Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja političkih stranaka da postignu dogovor o ustavnim i izbornim reformama, visoki predstavnik je nametnuo opsežne amandmane na izborni pravni okvir 26. ožujka 2024. godine. (Vidjeti *Pravni okvir*).⁵ Europsko vijeće je 21. ožujka 2024. godine odlučilo dati zeleno svjetlo za početak pregovora sa Bosnom i Hercegovinom o pristupanju Europskoj uniji (EU), nakon što se poduzmu svi relevantni koraci utvrđeni u preporukama Europske komisije od 12. listopada 2022. godine, što predstavlja značajan korak ka dugotrajnom vanjskopolitičkom cilju. Opća skupština UN-a je 23. svibnja 2024. usvojila rezoluciju kojom se određuje godišnje obilježavanje genocida u Srebrenici; dan prije je Narodna skupština Republike Srpske (NSRS) zatražila povlačenje rezolucije. Reagirajući posebice na reforme visokog predstavnika iz ožujka 2024. godine, predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik, kojem se sudi pred Sudom Bosne i Hercegovine zbog neprovođenja odluka visokog predstavnika, poduzeo je niz koraka kojim je osporio ustavni poredak Bosne i Hercegovine.⁶

³ Uz to, Brčko distrikt ima posebni status jedinice lokalne samouprave pod neposrednim suverenitetom države. Svaki od dva entiteta ima svoj poseban etnički sastav i širok stupanj autonomije, što uključuje vlastiti ustav, političku strukturu, institucije uprave, te administrativna i pravosudna tijela.

⁴ U državnom Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, službeno je prepoznato 18 nacionalnih manjina: Albanci, Austrijanci, Česi, Nijemci, Mađari, Talijani, Židovi, Makedonci, Crnogorci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusi, Rusini, Slovaci, Slovenci, Turci i Ukrajinci. Prema podacima iz popisa iz 2013. godine, „Ostali“ sačinjavaju 2,73 posto stanovništva Bosne i Hercegovine; 0,71 posto se nije izjasnilo o nacionalnosti, a 0,18 posto nije dalo odgovor. Prema popisu iz 2013. godine, 12.583 osobe su se izjasnile kao Romi, koji predstavljaju najveću manjinu.

⁵ Visoki predstavnik je prethodno nametnuo niz izmjena Izbornog zakona u lipnju i srpnju 2022. godine, u razdoblju pred opće izbore 2022., te na sam dan izbora, 2. listopada 2022. (odmah po zatvaranju biračkih mjesta). Među ovim zakonskim amandmanima bilo je i uvođenje definicije jezika netrpeljivosti i huškačkog jezika koji se kvalificiraju kao govor mržnje (spominjanje govora mržnje u daljem tekstu ovog izvješća predstavlja referencu na ovu zakonsku definiciju).

⁶ Republika Srpska je u travnju 2024. usvojila zasebni izborni zakon (vidjeti *Pravni okvir*). Vlasti Republike Srpske su 23. svibnja 2024. objavile da će do kraja mjeseca lipnja Federaciji BiH dostaviti prijedlog za „mirno razdruživanje“. Predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik je 8. lipnja u Beogradu nazočio „Svesrpskom saboru“, na kojem je predložena deklaracija „o zaštiti nacionalnih i političkih prava i zajedničke budućnosti srpskog naroda“, koju je NSRS usvojila 2. srpnja. NSRS je 4. srpnja usvojila državnu himnu i grb Srbije kao vlastita obilježja.

Tradicionalno, poruke većine glavnih političkih stranaka ciljale su na jedan konstitutivni narod, mada je nekoliko stranaka ustvrdilo da su zauzele multietnički, „građanski“ stav prema biračkom tijelu.⁷ Na državnoj razini, rad vlasti je i dalje uglavnom u blokadi, a glavne političke stranke gledaju na svoje uske interese, nauštrb interesa šire javnosti.⁸ S druge strane, prije nego je EU odlučila da otvori pristupne pregovore po ispunjavanju određenih preduvjeta od strane Bosne i Hercegovine, zemlja je usvojila zakone o sprječavanju sukoba interesa u institucijama i pranju novca. Izbori su održani u ozračju razočarenja javnosti u proces, te općenito u političku situaciju.⁹

Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u javnom i političkom životu, unatoč obvezama iz privremenih posebnih mjera u Zakonu o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine i obveznim izbornim kvotama, a vlasti su nedovoljno pokušavale da riješe dugotrajnu rodnu pristranost. Nekoliko sugovornika ODIHR EOM primijetilo je da izraženi mizogini jezik i masovnost rodno-specifičnih napada i prijatni u javnom diskursu odvrćaju žene od političkog aktivizma ili ih tjeraju da se prestanu baviti politikom. Trenutno u državnim i entitetskim zakonodavnim tijelima, 17 do 28 posto izabranih članova su žene. Na prethodnim lokalnim izborima, samo pet žena je izabrano za načelnice (u 140 neposrednih izbora), te 618 za općinska zakonodavna tijela (19,6 posto od ukupnog broja izabranih članova).

Relevantni organi vlasti trebaju poduzeti dodatne korake kako bi povećali sudjelovanje žena. Političke stranke trebaju identificirati i riješiti prepreke aktivnom sudjelovanju žena, između ostalog i putem provođenja rodnih revizija i usvajanja planova kako bi se riješila interna kultura i prakse koje sprječavaju učinkovitu zastupljenost žena unutar stranačkih struktura. Zakonodavna tijela na svim razinama mogla bi usvojiti pravilnike koji zabranjuju mizogino ponašanje, a kršenja bi mogla biti predmetom odvrćajućih sankcija.

IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV

Lokalni izbori prvenstveno su regulirani Ustavom i Izbornim zakonom iz 2001. godine (posljednje izmjene i dopune izvršene su 2024.), kao i Zakonom o financiranju političkih stranaka iz 2012. godine. Bosna i Hercegovina je potpisnica glavnih međunarodnih i regionalnih instrumenata za demokratske izbore.¹⁰

Izborni zakon je mijenjan i dopunjavan nekoliko puta, između ostalog i u razdoblju nakon posljednjih izbora, a posljednji put 26. ožujka 2024. nametanjem od strane visokog predstavnika (u daljem tekstu: amandmani iz 2024).¹¹ Prije nametanja, visoki predstavnik i drugi domaći i međunarodni akteri su u više navrata pozivali lokalne političke aktere da u suradnji usvoje neophodne izmjene kako bi osigurali

⁷ U Federaciji Bosne i Hercegovine, glavne stranke su Demokratska fronta (DF), Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH), Narod i pravda (NiP), Naša stranka (NS), Savez za bolju budućnost Bosne i Hercegovine (SBB BiH), Stranka demokratske akcije (SDA) i Socijaldemokratska partija (SDP BiH). SDA se uglavnom fokusira na glasače koji se izjašnjavaju kao Bošnjaci, dok se HDZ BiH, zajedno sa manjim strankama, fokusira na hrvatsko biračko tijelo. Ostale stranke su zauzele multietnički pristup. U Republici Srpskoj, glavne stranke su Partija demokratskog progresa (PDP), Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) i Srpska demokratska stranka (SDS); sve tri stranke se fokusiraju na srpsko biračko tijelo.

⁸ Vladajuća koalicija na državnoj razini zasad ne uspijeva da provede Reformsku agendu EU; rezultat toga je da nisu odobrena sredstva iz [Plana rasta EU za Zapadni Balkan](#).

⁹ Koalicija za slobodne i poštene izbore *Pod lupom*, najistaknutija građanska promatračka organizacija, [objavila](#) je 27. rujna rezultate nedavno provedene javne ankete, koja je ustvrdila da „sedam od deset građana... ne vjeruje da su izbori slobodni i poštteni“.

¹⁰ Što uključuje [Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima iz 1948.](#), [Međunarodnu konvenciju o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965.](#), [Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966.](#) (ICCPR), [1979 Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena \(CEDAW\) iz 1979.](#), [Konvenciju UN-a protiv korupcije iz 2003.](#), [Konvenciju UN-a o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006.](#) (CRPD), [Europsku konvenciju o ljudskim pravima iz 1950.](#), i [Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina](#) Vijeća Europe iz 1994.

¹¹ Naknadno je zakon dopunjen sa [corrigendum](#) (ispravkama), kojim se de facto produžio mandat nekih od članova SIP-a, čime im je omogućeno da budu na funkciji za opće izbore 2026. godine.

integritet izbora. Bez obzira na to, nije postignut konsenzus glede šire izborne reforme usljed nedostatka političke volje.¹² NSRS je 19. travnja usvojila svoj izborni zakon kojim se omogućava formiranje novog izbornog povjerenstva na entitetskoj razini sa isključivom nadležnošću za izborni postupak u Republici Srpskoj. Međutim, prema Ustavnom sudu, preuzimanje nadležnosti koje po zakonu pripadaju državnim institucijama je neustavno.¹³

Općenito, pravni okvir pruža čvrstu osnovu za demokratske izbore, a amandmani iz 2024. uveli su važne zaštitne mehanizme i nadalje osnažili određene aspekte izbornog postupka. Nedavno donesene opsežne izmjene tiču se svih aspekata postupka i ispunile su veliki broj davno donesenih preporuka ODIHR-a, te su općenito pozdravljene od strane sugovornika ODIHR EOM. Sukladno prethodnim preporukama ODIHR-a, amandmani su naročito u svezi dodjeljivanja sredstava za izbornu administraciju revidirali sustav imenovanja u izborna povjerenstva na nižim razinama, produžili rokove izbornoj administraciji za rješavanje izbornih sporova, detaljno opisali zabrane protiv zlouporabe javnih sredstava, te su pojačali odvratajući efekt sankcija za kršenje kampanje.

Određene izmjene samo djelomice provode preporuke ODIHR-a, što ostavlja prostor za daljnja poboljšanja, uključujući i one glede sudjelovanja žena i transparentnosti rješavanja izbornih sporova.¹⁴ Nadalje, nekoliko preporuka ODIHR-a još uvijek nije ispunjeno, što uključuje i prioritetnu preporuku u svezi uklanjanja ograničenja na pasivno i aktivno biračko pravo za opće izbore zasnovanih na boravištu i etničkoj pripadnosti, za što je neophodna izmjena ustava.¹⁵

Zakonodavac treba da pruži sveobuhvatno rješenje za neispunjene preporuke ODIHR-a, što uključuje i ukidanje diskriminatornih ograničenja na biračka prava zasnovanih na boravištu i etničkoj pripadnosti, kako bi se zakonski okvir nadalje uskladio s OESS-ovim opredjeljenjima, međunarodnim standardima i dobrom praksom. Takvu bi reviziju trebalo provesti putem otvorenog konzultativnog postupka prije sljedećih izbora, čime bi se omogućilo dovoljno vremena za učinkovitu provedbu.

Nekoliko amandmana nije u potpunosti usuglašeno sa postojećim propisima, posebice u slučajevima koji uključuju angažiranje različitih institucija, što je dovelo do nedosljednosti unutar izmijenjenog teksta ili u odnosu na postojeće zakonodavstvo.¹⁶ U odsustvu punog konzultativnog procesa, održali su

¹² Naprimjer, većina sugovornika ODIHR-ovog EOM-a su spomenuli nekoliko primjera razgovora o izbornoj reformi, uključujući i Neum 2022. godine, koji nisu doveli do zakonodavnih rezultata. Državne institucije i drugi sugovornici s kojim se susreo ODIHR EOM potvrdili su da nije došlo do usvajanja zakona zbog kontinuiranih političkih nesuglasica, posebice u svezi predstavljanja „konstitutivnih naroda“.

¹³ NSRS je u više navrata uvodila zakonodavstvo kojim se osporavaju ovlasti državnih institucija i OHR-a. NSRS je 27. lipnja 2023. godine usvojila zakon o neprovođenju odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine na teritoriju Republike Srpske i neobjavljivanju odluka visokog predstavnika u Službenom glasniku ovog entiteta.

¹⁴ Naprimjer, iako amandmani ciljaju na povećano sudjelovanje žena u kampanji, i dalje nije riješena [preporuka ODIHR-a i Europske komisije Vijeća Europe za demokraciju kroz pravo \(Venecijanska komisija\) glede sustava koji bi osigurao minimalni postotak pripadnika svakog roda u izabranim tijelima. \[Opća preporuka CEDAW br. 40 iz 2024.\]\(#\) obvezuje Države potpisnice da „izmijene Ustav i zakonodavne okvire kako bi institucionalizirale paritet 50:50 između žena i muškaraca u svim sferama donošenja odluka“. Slično tome, iako je ODIHR prethodno preporučio javno objavljivanje prigovora i odluka, amandmani iz 2024. jedino obvezuju SIP da objavljuje informacije o prigovorima i odlukama, što je dovelo do ograničene transparentnosti pošto se nisu objavljivale same odluke.](#)

¹⁵ Vidjeti, između ostalog, presude Europskog suda za ljudska prava u predmetima [Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine](#), [Zornić protiv Bosne i Hercegovine](#), [Pilav protiv Bosne i Hercegovine](#), [Šlaku protiv Bosne i Hercegovine](#) i [Kovačević protiv Bosne i Hercegovine](#). Ovaj posljednji predmet upućen je Velikom vijeću Europskog suda za ljudska prava 14. prosinca 2023. Veliko vijeće je održalo saslušanje 20. studenog 2024., međutim još uvijek nije donijelo odluku.

¹⁶ Naprimjer, amandmanima iz 2024. omogućuje se SIP-u da objavljuje izvode iz biračkih spiskova na svojoj web-stranici; međutim, SIP to nije uradilo zbog zabrinutosti glede zaštite osobnih podataka. Iako su rokovi za razmatranje prigovora produženi za SIP, isto nije urađeno za sudove, što dovodi do toga da se sudovi bave velikim brojem žalbi u kratkim vremenskim rokovima (vidjeti [Rješavanje izbornih sporova](#)). Nadalje, zakon je pooštrio kazne za prekoračenje trošenja sredstava, međutim, ograničenja za trošenje sredstava ostala su ista, što dovodi do nesrazmjera između financijskih prekršaja i kazni (vidjeti [Financiranje kampanje](#)).

se bilateralni konzultativni sastanci između visokog predstavnika i glavnih aktera, uključujući SIP.¹⁷ Neki od aktera poput Apelacionog odjeljenja Suda Bosne i Hercegovine i Agencije za zaštitu osobnih podataka nisu bili konzultirani. Nekoliko sugovornika ODIHR EOM izrazilo je mišljenje da nisu dovoljno obrazloženi razlozi za neke od uvedenih izmjena, što se naročito odnosi na uvođenje ograničenja na broj preferencijalnih glasova, te su se zapitali da li će one zaista pozitivno utjecati na povjerenje birača i integritet postupka. Nadalje, neki od sugovornika su smatrali da su pravila o prijevremenom prestanku mandata izabranih dužnosnika ciljala određene pojedince.

Donošenje amandmana pred sami početak izbornog postupka, u kombinaciji sa ograničenim finansijskim i ljudskim resursima, stavilo je značajan teret na SIP, usljed novog raspona nametnutih zadataka, što je testiralo njegove kapacitete. Iako su, općenito gledajući, amandmani glede tehničkih priprema za dan izbora bili provedeni učinkovito i pravovremeno, drugi amandmani, posebice oni koji se tiču kampanje, zlouporabe javnih sredstava, sudjelovanja žena, financiranja kampanje i rješavanja izbornih sporova, bili su samo djelomično provedeni.

Članovi općinskih vijeća (u Federaciji) i općinskih skupština (u Republici Srpskoj) biraju se na osnovu proporcionalnog izbornog sustava, s preferencijalnim glasovanjem i zakonskim pragom od tri posto za dodjelu mandata. Broj vijećnika varira ovisno o broju registriranih birača.¹⁸ Sukladno amandmanima iz 2024., birači mogu naznačiti preferenciju za najviše tri kandidata na listi po vlastitom izboru, za razliku od prethodno neograničenog broja preferencijalnih glasova, ili mogu glasovati za listu bez navođenja preference za bilo kojeg kandidata.¹⁹ Načelnici se biraju izravno prema većinskom sustavu, a izabire se kandidat koji je osvojio najveći broj glasova. Gradonačelnike Sarajeva, Mostara i Brčko distrikta neizravno biraju zakonodavna tijela općina. Mandati načelnika/gradonačelnika i vijećnika dodjeljuju se na četiri godine.

Izborni zakon regulira način izbora kandidata koji pripadaju jednoj od 18 zakonsko priznatih nacionalnih manjina u općinska vijeća i skupštine. U općinama u kojim je ukupan broj pripadnika ovih manjina najmanje tri posto od ukupnog stanovništva, najmanje jedno mjesto mora pripasti predstavniku nacionalnih manjina.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Izborima upravlja troslojna struktura, koja se sastoji od SIP-a, 143 općinske izborne komisije (OIP) i 5.400 biračkih odbora (BO). Za ove izbore, SIP je također formiralo 14 biračkih mjesta u veleposlanstvima i konzularnim uredima Bosne i Hercegovine, kao i 376 mobilnih timova.

SIP je stalno tijelo sa širokim ovlastima za nadgledanje provođenja izbornog zakonodavstva.²⁰ Sukladno zakonu, SIP čine dva bošnjačka, dva hrvatska i dva srpska člana, te jedan član iz reda „Ostalih“, koji se biraju za mandat od sedam godina. Sadašnja predsjednica predstavlja „Ostale“.²¹ SIP je provelo tehničke aspekte izbornih priprema na profesionalan način. Djelovalo je učinkovito, unatoč

¹⁷ Stavak 5.8 [OESS-ovog Dokumenta iz Kopenhagena iz 1990.](#) kaže da se zakoni „usvajaju na kraju javnog postupka“.

¹⁸ Općine sa manje od 8.000 registriranih birača biraju između 11 i 17 članova; općine koje imaju između 8.000 i 20.000 registriranih birača biraju između 17 i 25 članova; te općine sa preko 20.000 registriranih birača biraju između 25 i 31 člana.

¹⁹ Prethodno nije bio ograničen broj preferencijalnih glasova. Prema amandmanima iz 2024., ako su označena više od tri kandidata, smatra se da je lista dobila važeći glas, ali se ne uzimaju u obzir preferencijalni glasovi. Prvo dobijaju mandat kandidati sa osvojenim brojem preferencijalnih glasova od najmanje 10 posto od glasova datih određenoj listi; ostali dobijaju mandate na osnovu rednog broja na listi.

²⁰ SIP imenuje Zastupnički dom Bosne i Hercegovine na prijedlog Posebnog povjerenstva za izbor i imenovanje Parlamentarne skupštine BiH, koje čine tri člana iz Visokog sudskog i tužiteljskog vijeća, dva člana iz Zajedničkog povjerenstva Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine i dva člana iz SIP-a.

²¹ Predsjednika biraju članovi SIP-a između sebe. Zakon propisuje da po jedan pripadnik Bošnjaka, Hrvata, Srba i „Ostalih“ obavlja mandat predsjednika u razdoblju od 21 mjesec.

izazova nastalih kasnim uvođenjem amandmana iz 2024., te je ispoštovalo većinu zakonskih rokova.²² SIP je redovno održavalo sjednice, koje su bile otvorene za javnost i mogle su se uživo pratiti online. Međutim, o većini pitanja na dnevnom redu raspravljalo se na „kolegijima“ članova SIP-a prije početka javnih sjednica, dok su se javne sjednice uglavnom fokusirale na usvajanje odluka, čime se umanjila transparentnost i kolegijalnost postupka. Nadalje, nisu sve odluke SIP-a bile objavljene u cijelosti (vidjeti *Rješavanje izbornih sporova*).

OIP su stalna tijela koja uz suglasnost SIP-a imenuju općinska vijeća na mandat od sedam godina. Ona su nadležna za nadgledanje glasovanja i brojanje na biračkim mjestima koja im pripadaju i unos podataka za preliminarnu izborne rezultate. OIP su održavala sjednice po potrebi, a samo je oko 12 posto svih OIP objavilo zapisnike sa svojih sastanaka, prema opažanjima ODIHR EOM. Iako je 79 posto svih OIP objavilo neke informacije o izborima, nisu sve odluke jednoobrazno objavljene online, što je umanjilo transparentnost rada OIP-a. Promatrači ODIHR EOM su općenito ocijenili OIP kao kompetentna i upoznata sa relevantnim procedurama.²³ Općenito, SIP i OIP stekla su povjerenje izbornih aktera.²⁴

Kako bi se nadalje poboljšala transparentnost izborne administracije, SIP i OIP trebaju objavljivati zapisnike sa svojih sastanaka i osigurati da se sve odluke i uputstva, uključujući i u svezi prigovora, objavljuju pravovremeno i u potpunosti.

BO čine predsjednik i dva ili četiri člana (s ukupnim brojem osoblja od tri do pet).²⁵ Sukladno prethodnim preporukama ODIHR-a u cilju poboljšanja nepristranosti izborne administracije, novi postupci imenovanja zahtijevaju da predsjednici i dopredsjednici BO nemaju političku pripadnost, te daju pravo predlaganja članova BO samo političkim strankama zastupljenim u relevantnim općinskim vijećima ili skupštinama. Kasno uvođenje ovog amandmana predstavljalo je značajan izazov za SIP, koje je moralo imenovati i obučavati predsjednike BO i njihove zamjenike.²⁶ U mnogim slučajevima, SIP nije moglo pronaći odgovarajuće kandidate i OIP su morala upućivati osoblje sa pričuvnih listi, što je utjecalo na percepciju neovisnosti BO među nekim od sugovornika ODIHR EOM. Unatoč ovim izazovima, obuke za BO uglavnom su bile provedene na vrijeme, te su bile ocijenjene od strane promatrača ODIHR EOM kao praktične, jasne i koncizne.

Kako bi se nadalje poboljšala nepristranost i profesionalnost izborne administracije na nižim razinama, sukladno amandmanima iz 2024., te kako bi se izbjegla kašnjenja u imenovanju BO, SIP bi moglo da daleko unaprijed krene sa identifikiranjem i obučavanjem predsjednika i dopredsjednika BO. Pored kontinuiranog obučavanja, mogao bi se u razdoblju pred izbore održati kurs obnavljanja znanja kako bi se osigurala odgovarajuća pripremljenost za izbore.

²² ODIHR EOM zabilježila je kašnjenja u imenovanju predsjednika, njihovih zamjenika i članova BO. Zakonski rok za angažiranje osoblja u centrima za brojanje SIP-a i OIP-a (21. rujna) također nije ispunjen zbog nedostatka raspoloživog osoblja.

²³ Od raspisivanja izbora do dana izbora, 9,1 posto članova OIP je promijenjeno, uglavnom zbog isteka mandata. Čini se da te promjene nisu utjecale na institucionalno znanje OIP.

²⁴ Međutim, neki akteri su izrazili zabrinutost u svezi nepristranosti OIP, jer su ih imenovala općinska vijeća ili skupštine.

²⁵ Broj članova BO ovisi o broju registriranih glasača po biračkom mjestu. Biračka mjesta sa manje od 350 glasača čine predsjednik i dva člana, dok birački odbori sa preko 350 glasača imaju predsjednika i četiri člana. Svaki predsjednik i svi članovi trebaju imati zamjenike.

²⁶ Rok za prijedloge imenovanja predsjednika i dopredsjednika BO bio je 22. kolovoz. Na dan 27. rujna, SIP je postavilo 5.753 predsjednika i 4.439 dopredsjednika za pokrivanje 5.400 biračkih mjesta. Ukupno je skinuto 809 imena sa spiska kandidata za ove pozicije usljed veza sa političkim strankama, od kojih su 340 bili kandidati na izborima. Među glavnim utvrđenim razlozima za nedovoljan broj prijedloga bili su nezainteresiranost, nedostatak kvalificiranih osoba bez političke pripadnosti i mali financijski poticaji, bez obzira na nedavno povećanje naknada. Također, obvezna trodnevna obuka spomenuta je kao odvratajući faktor za one koji rade puno radno vrijeme. Na dan izbora, SIP je moralo naći zamjene za 45 predsjednika i dopredsjednika koji su u posljednjem trenutku podnijeli ostavke.

Sukladno amandmanima iz 2024., te uz financijsku pomoć donatorske zajednice, SIP je provelo četiri pilot projekta iz oblasti informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT). Pilot projekti su uključivali provjeru autentičnosti otisaka prstiju i elektronski prijenos rezultata izbora na biračkim mjestima direktno u sjedište SIP-a (što je provedeno na 65 biračkih mjesta u 11 općina); optičke skenere glasačkih listića za brojanje istih (145 biračkih mjesta u sedam općina); kao i biometrijsku identifikaciju birača na svih 138 biračkih mjesta u Brčko distriktu. Posljednji pilot projekat, sustav video nadzora, proveden je na 10 biračkih mjesta u pet općina, a financiralo ga je Ministarstvo financija.²⁷ Postupno uvođenje tehnologije, kao i testiranje pilot projekata u razdoblju prije dana izbora kako bi se riješili izazovi prije pune provedbe, sukladno je dobroj međunarodnoj praksi. Određene zabrinutosti glede tajnosti glasovanja primijećene su od strane ODIHR EOM tijekom faze testiranja i na dan izbora.²⁸

Kako bi se učinkovito primijenila IKT na izborima, treba se nastaviti sa provođenjem i drugih pilot projekata, sukladno dobroj međunarodnoj praksi i uz pravovremeno raspoređivanje resursa, odgovarajuću obuku i post-izbornu reviziju iskoristivosti i funkcionalnosti IKT.

Zakonski zahtjevi da SIP i OIP imaju najmanje 40 posto zastupljenosti oba roda također nisu bili dosljedno ispunjeni. Trenutno, SIP ima samo dvije žene među svojih sedam članova (28,5 posto). Iako su ukupno 46% svih članova OIP žene, zahtjev za rodnu zastupljenost nije ispunjen u 24 OIP (16,7%), a što utječe na oba roda.²⁹ Od ukupnog broja od 143 OIP, 38,5 posto imala su predsjednicu. Kako bi se riješila rodna zastupljenost u izbornoj administraciji, SIP je imenovalo dva predstavnika u koordinacijsko tijelo za provedbu Gender akcionog plana i podnosi godišnja izvješća Agenciji za rodnu jednakost.³⁰ Sukladno međunarodnim standardima i opredjeljenjima OESS-a, SIP je prije izbora prikupilo podatke razvrstane po rodu za različite aspekte izbornog postupka i javno predstavilo zbirne podatke za kandidate i registrirane birače.³¹

Mladi ljudi bili su dobro zastupljeni u izbornoj administraciji na nižim razinama. Preko 50 posto članova OIP i 44 posto predsjednika OIP bili su mlađi od 30 godina. Amandmani iz 2024. propisuju da će se pri određivanju biračkih mjesta uzeti u obzir pristupačnost biračima sa invaliditetom.³² Iako Izborni zakon pruža mogućnost potpomognutog glasovanja putem odabrane osobe, kao i mogućnost glasovanja putem mobilnih biračkih kutija, on ne osigurava samostalni pristup biračkoj kutiji za osobe sa invaliditetom.³³

Edukacija birača provodila se uglavnom putem audio-vizuelnih sredstava u lokalnim i državnim medijima. Kako bi birači pronašli neophodne informacije online, SIP je postavilo nekoliko edukativnih video-sadržaja, kao i chatbot na mreži X. Bez obzira na to, i dalje nisu dovoljno iskorištene mogućnosti

²⁷ Pilot projekti bili su raspoređeni na biračkim mjestima u Federaciji (197 biračkih mjesta), Republici Srpskoj (130 biračkih mjesta) i Brčko distriktu (138 biračkih mjesta).

²⁸ Tijekom testiranja optičkih skenera glasačkih listića, u nekoliko slučajeva glasački listići se nisu dobro očitali, te su bili vraćeni biračima, što je ugrozilo tajnost glasovanja.

²⁹ Žene su činile manje od 40 posto članova u 13 OIP, a muškarci u 11.

³⁰ Vijeće ministara Bosne i Hercegovine donijelo je u listopadu 2023. godine [Gender akcioni plan](#) za razdoblje 2023.–2027. Vijeće ministara je u studenom 2023. osnovalo [Odbor za praćenje implementacije Gender akcionog plana](#). SIP je također objavilo [Izjavu o opredjeljenosti za rodnu ravnopravnost](#).

³¹ Opći komentar 23., stavak 48. [CEDAW](#) navodi da „države članice trebaju raščlanjivati statističke podatke po spolu”. Stavak 40.13 [Dokumenta OESS-a iz Moskve iz 1999. godine](#) obvezuje države članice “da osiguraju prikupljanje i analizu podataka radi odgovarajuće procjene, praćenja i poboljšanja položaja žena”. SIP je prikupilo podatke po rodu i po općinama za registrirane birače, kandidate, izbornu administraciju i akreditirane promatrače.

³² U slučaju da biračko mjesto nije dostupno za birače sa invaliditetom, za njih se organizira posebno mjesto sa glasačkom kabinom izvan biračkog mjesta. Takvi aranžmani nisu u potpunosti sukladni međunarodnim standardima pošto stvaraju nejednake glasačke uvjete za birače sa invaliditetom.

³³ Članak 29. [Konvencije UN-a o pravima osoba sa invaliditetom \(CRPD\)](#) poziva Države potpisnice da „jamče politička prava osobama sa invaliditetom [...], uključujući pravo i mogućnost osoba sa invaliditetom da glasuju i budu birani, između ostalog, tako što će [...] osigurati da su postupci glasovanja, objekti i materijali prikladni, pristupačni i laki za razumijevanje i korištenje”.

za obraćanje široj publici putem društvenih mreža.³⁴ SIP i drugi akteri uključeni u edukaciju birača ukazali su na ograničene financijske i ljudske resurse Centra za edukaciju SIP-a, ustanovljenog sukladno amandmanima iz 2024., za poduzimanje širih aktivnosti na edukaciji birača. Uporaba znakovnog jezika i pravljenje materijala jednostavnih za čitanje i materijala na brajici moglo je načiniti edukaciju birača pristupačnijom za birače sa različitim invaliditetima, uključujući i birače sa oštećenjima sluha i vida.

Treba ulagati stalne napore u bliskoj suradnji sa organizacijama civilnog društva koje rade sa osobama sa invaliditetom kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom mogu glasovati samostalno, što uključuje i osiguravanje da su prostorije i unutarnji raspored na biračkim mjestima prikladni za samostalan pristup, te da pružaju izborne informacije u formatima koji su pristupačni za osobe sa invaliditetom, uključujući birače sa oštećenjima vida.

Sukladno amandmanima iz 2024., SIP je sada ovlašteno da podnosi zahtjev za proračun bez izmjena od strane Ministarstva financija. SIP je također dobilo dodatni proračun za provedbu amandmana iz 2024. tijekom lokalnih izbora. Ipak, prema SIP-u, financiranje ovih izbora odobreno je tek krajem srpnja, što je negativno utjecalo na planiranje SIP-a. SIP se također suočilo sa značajnim izazovima u svezi nabave usluga prijevoza osjetljivih materijala, jer su odabrani ponuditelji dva puta odbijeni od strane sustava javne nabave. Uz potporu Ministarstva obrane, SIP je osiguralo prijevoz tek 23. rujna, šest dana prije planirane dostave izbornih materijala. Nadalje, revizije proračuna neophodne za provedbu nekih od novih odredbi glede amandmana iz 2024. dovele su do toga da je 12 OIP bilo suočeno sa financijskim izazovima uoči dana izbora.³⁵

Kako bi se izbjegli izazovi u pribavljanju izbornih materijala i usluga, SIP treba imati dostatne financijske i organizacijske resurse na raspolaganju.

VI. REGISTRACIJA BIRAČA

Pravo glasa imaju građani sa navršenih 18 godina starosti i sa stalnim boravištem, osim onih osuđenih za teška krivična djela, uključujući ratne zločine, i one koji su sudskom odlukom proglašeni pravno nesposobnima, između ostalog i na osnovu intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta. Ograničenja izbornih prava na osnovu mentalnog invaliditeta u suprotnosti su sa opredjeljenjima OESS-a i drugim međunarodnim standardima.³⁶

Kako bi se osigurala jednaka biračka prava sukladno međunarodnim standardima, treba revidirati ograničenja na pravo glasovanja na osnovu intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta.

Registracija birača u zemlji je pasivna. Zakon također omogućava glasovanje izvan zemlje, za koje su birači obvezni izvršiti elektronsku registraciju pred svake nove izbore. SIP ima opću nadležnost za integritet i održavanje Središnjeg biračkog spiska (SBS), koji se vodi na osnovu matičnog registra. Međutim, točnost SBS-a ovisi o podacima koje dostavljaju druge institucije odgovorne za ažuriranje matičnog registra. SIP je poduzimalo kontinuirane napore na ažuriranju spiska. Bez obzira na to, nekoliko sugovornika ODIHR EOM izrazilo je zabrinutost u pogledu točnosti podataka o registraciji

³⁴ U strategiji komunikacija SIP-a preporuča se pokretanje javnih kampanja na društvenim mrežama i digitalnim kanalima. SIP je, međutim, naznačilo da nije imalo dovoljno resursa za punu provedbu strategije.

³⁵ Do 30. rujna, ukupno 12 OIP (Banja Luka, Bosansko Grahovo, Bugojno, Drvar, Gacko, Kostajnica, Livno, Ljubinje, Novi Grad Sarajevo, Sokolac, Srebrenica i Velika Kladuša) nije obezbijedilo dostatna financijska sredstva za izbore. Praznine u financiranju nastale su usljed povećanja plaća predsjednika BO i njihovih zamjenika, sukladno amandmanima iz 2024.

³⁶ Vidjeti članke 12. i 29. CRPD-a. Vidjeti također stavak 9.4 [Komunikacije Odbora za prava osoba sa invaliditetom iz 2013. godine, br. 4/2011](#) u kojem se navodi da „članak 29. ne predviđa nikakvo razumno ograničenje ili izuzeće za bilo koju grupu osoba sa invaliditetom. Stoga, oduzimanje prava glasa na temelju zamišljene ili stvarne psihološke ili intelektualne nesposobnosti, uključujući ograničenje na temelju pojedinačne procjene, predstavlja diskriminaciju na osnovu invaliditeta”.

birača, pošto mehanizam za brisanje umrlih građana i osoba koje su napustile zemlju iz lokalnih baza podataka u matičnim registrima ne omogućava potpunu točnost podataka o registraciji birača.³⁷

Kako bi se povećalo povjerenje u birački spisak i poboljšala njegova točnost, vlasti trebaju razmotriti poduzimanje sveobuhvatne revizije Središnjeg biračkog spiska i matičnog registra.

Za ove izbore, SBS je zaključen 22. kolovoza, sa 3,400.204 registriranih birača, uključujući 44.789 registriranih za glasovanje u inozemstvu; 50,17 posto registriranih birača bile su žene. Biračima koji su navršili 18 godina u periodu između 23. kolovoza i dana izbora bilo je dozvoljeno glasovanje putem nepotvrđenog glasačkog listića, te su bili dodati na SBS.³⁸ Nakon ovih promjena, SIP je objavilo 10. listopada da je ukupno 3,408.130 birača upisano u SBS. Iako većina sugovornika ODIHR EOM nije izrazila zabrinutost glede inkluzivnosti SBS-a, ODIHR EOM je zabilježila da zahtjev za dokazivanje prebivališta i neinformiranost utječu na sudjelovanje predstavnika romske manjine.³⁹ Interno raseljene osobe mogu glasovati na posebnim biračkim mjestima za glasovanje u odsutnosti za izbornu jedinicu u kojoj su bile registrirane prije raseljavanja. Iako se sasvim mali broj interno raseljenih osoba registrirao za ove izbore, sugovornici ODIHR EOM potvrdili su da nije bilo administrativnih prepreka za ove osobe da se registriraju. Osobe sa invaliditetom, birači koji nisu mogli izaći iz kuće ili bolnice, te pritvorene osobe mogle su se registrirati za glasovanje putem mobilnih glasačkih kutija. Ukupno se 17.465 birača registriralo za mobilno glasovanje do isteka roka od 40 dana prije dana izbora. Neki sugovornici ODIHR EOM-a, uključujući organizacije civilnog društva koje rade sa osobama s invaliditetom, izvijestili su da je postupak bio otežan zbog ranog roka za registraciju za mobilno glasovanje i potrebe da se dostavi medicinska dokumentacija.

Birači mogu izvršiti provjeru svoje evidencije tijekom cijele godine i tražiti ispravku svojih podataka kod nadležnih općinskih institucija.⁴⁰ Amandmani na Izborni zakon iz 2024. godine obvezuju SIP da omogući javni pristup izvodima iz SBS „putem internetske stranice Centralne izborne komisije BiH ili na drugi adekvatan način“, osiguravajući istovremeno zaštitu osobnih podataka.⁴¹ SIP je odlučilo da ne objavljuje pune izvode na svojoj internet-stranici, navodeći, između ostalog, zabrinutost glede zaštite osobnih podataka i preopterećenja internetske stranice. SIP je izvode iz spiska stavilo na uvid javnosti na općinskom nivou od 8. lipnja do 8. srpnja. Svaki birač je također imao neposredan pristup svojim podacima putem internet-stranice SIP-a. Sukladno zakonu, političke stranke mogle su zatražiti primjerak izvoda iz SBS u općinama u kojim su imali kandidate. SIP je obavijestilo ODIHR EOM da su skoro sve stranke tražile primjerke SBS-a, te da su ih i dobile.

³⁷ Institucije koje su odgovorne za ažuriranje registra stanovništva uključuju općine, kao i kantonalnu i entitetsku policiju. Odgovornost za prijavljivanje preminulih građana općini obveza je obitelji preminule osobe, koja mora u pismenoj formi nadležnim tijelima predočiti izvod iz matične knjige umrlih. Prema Zakonu o stalnom i privremenom boravku građana Bosne i Hercegovine, za registraciju i odjavu stalnog prebivališta odgovorni su sami građani. Nakon provedenih provjera o dokazivanju prebivališta i državljanstva, SIP je utvrdilo nepravilnosti u evidenciji za 165 izbjeglica koji su registrirani za glasovanje izvan zemlje. SIP je također donijelo nekoliko odluka da iz SBS ukloni osobe koje služe zatvorsku kaznu, sukladno Izbornom zakonu.

³⁸ Nepotvrđeni glasački listić je glasački listić identičnog izgleda i sadržaja kao i obični glasački listić, koji se nakon glasovanja stavlja u posebnu omotnicu i broji se tek nakon provjere biračkog prava osobe koja glasuje. Dostupan je osobama koje se na dan izbora ne nalaze na biračkom spisku, ali mogu dokazati prebivalište u relevantnoj izbornoj jedinici.

³⁹ Izmjene i dopune zakona o prebivalištu iz 2014. traže dokaz o prebivalištu. Značaj broj članova romske zajednice nema dokaz o prebivalištu, te stoga nema pristupa osobnim dokumentima i ne može biti upisan u SBS.

⁴⁰ Jedan zahtjev za ispravku je podnesen SIP-u od strane birača iz Mostara, koji je tražio da glasuje na drugoj strani ulice (u drugoj općini). SIP je odbilo ovaj zahtjev pošto se općina u kojoj birač glasuje određuje na osnovu adrese trajnog prebivališta.

⁴¹ Prema Agenciji za zaštitu osobnih podataka, SIP ima pravo da odredi u kojem će obliku učiniti SBS dostupnim.

VII. REGISTRACIJA KANDIDATA

Pravo na kandidiranje daje se građanima sa biračkim pravima. Nakon amandmana iz 2024. godine, nijedna osoba koja je osuđena od strane bilo kojeg međunarodnog ili domaćeg suda za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine ne može se kandidirati na izborima niti obavljati bilo koju izbornu, imenovanu ili drugu javnu dužnost.⁴² Kandidati na lokalnim izborima mogu biti na stranačkim ili koalicijskim listama, te mogu biti neovisni kandidati ili na listi neovisnih kandidata. Kandidat se može kandidirati samo u jednoj izbornoj jedinici i na jednoj listi.

Registracija kandidata je dvostepeni proces. Prvo, SIP potvrđuje podobnost političkih subjekata.⁴³ Tijekom ove faze, politički subjekti podnose potpise potpore i izborne pologe, između ostalih dokumenata.⁴⁴ Po potvrđivanju, politički subjekti mogu podnijeti kandidatske liste.

Da bi bile prihvaćene od strane SIP-a, kandidatske liste moraju sadržiti najmanje 40 posto kandidata manje zastupljenog roda, sa konkretnim uvjetima glede pozicioniranja.⁴⁵ Na ovim izborima, ukupno 42 posto kandidata bile su žene. Bez obzira na zakonske zahtjeve glede kandidatskih listi, jednaka zastupljenost žena nije bila osigurana. U novoizabranim općinskim vijećima i skupštinama, žene čine samo 22 posto članova. Samo 29 od 386 kandidata za načelnike bile su žene (osam posto), što uključuje i četiri od pet aktualnih načelnica; osam žena je izabrano za načelnice.

Kako bi se osigurala jednaka zastupljenost žena, trebaju se razmotriti dodatne posebne mjere privremenog karaktera.

Sukladno amandmanima iz 2024., prijave su se vršile isključivo u elektronskom obliku, putem posebne online platforme.⁴⁶ To je znatno olakšalo proces verifikacije i registracije, jer platforma omogućava automatsku verifikaciju svih potpisa potpore, ali i automatski provjerava da li su ispunjeni i neki drugi uvjeti, a što uključuje i rodne uvjete. Međutim, analiza ODIHR EOM pokazala je da 61 lista koja nije striktno ispoštovala rodnu kvotu od 40 posto nije bila odbačena, što je u suprotnosti sa zakonskim zahtjevima. Od tog broja, 59 lista imalo je ukupno osam kandidata od kojih su tri bile žene (37,5 posto).⁴⁷

Kako bi se osiguralo puno poštivanje zakonskih odredbi koje pružaju potporu jednakom sudjelovanju žena na izborima, SIP treba striktno da provodi zakonski propisanu rodnu kvotu na svim kandidatskim listama, te da samo registrira liste koje su ispoštovale kvotu.

Registracija kandidata bila je inkluzivna, efikasna i provedena u roku. Registracija kandidata započela je 9. svibnja i završena je 22. kolovoza. Ukupno je bilo potvrđeno 296 političkih subjekata, uključujući 110 političkih stranaka, 58 koalicija, 76 neovisnih kandidata, 43 neovisna kandidata koji su predstavljali nacionalne manjine i devet lista neovisnih kandidata. Ukupno je 26.089 kandidata sudjelovalo na ovim

⁴² SIP je obavijestilo ODIHR EOM da je provjera teško provodiva zbog nepostojanja baze podataka osuđenih ratnih zločinaca i da podatke moraju dostaviti pojedinačni sudovi i Ministarstvo pravde.

⁴³ Politički subjekt može biti stranka, koalicija stranaka, neovisni kandidat ili lista neovisnih kandidata registriranih za sudjelovanje u izborima.

⁴⁴ Stranke i neovisni kandidati moraju dostaviti 100 potpisa iz općina koje imaju manje od 10.000 registriranih birača i 200 potpisa za općine sa preko 10.000 registriranih birača. Političke stranke sa članovima koji imaju mandate u općinskim vijećima ili skupštinama izuzete su od prikupljanja potpisa.

⁴⁵ Izborni zakon propisuje da najmanje jedan kandidat manje zastupljenog roda bude postavljen među prva dva kandidata, dva među prvih pet kandidata i tri među prvih osam kandidata na svakoj listi.

⁴⁶ Politički subjekti također su morali dostaviti štampani primjerak svoje dokumentacije SIP-u, u istom roku kao i za online registraciju.

⁴⁷ Uz to, SNP u Ugljeviku je registrirao 11 žena i 17 muškaraca (39,25%), dok je lista neovisnih kandidata u Bužimu imala jednu ženu i četiri muškarca (20%). SIP je obavijestilo ODIHR EOM da je u postupku odlučivanja u svezi valjanosti lista više uzimalo u obzir konkretne zahtjeve vezane za pozicioniranje nego općenitu rodnu kvotu od 40 posto.

izborima (386 za načelnike i 25.703 za vijećnike).⁴⁸ U 12 općina bio je samo jedan kandidat za načelnika.

VIII. OZRAČJE KAMPANJE

Kampanja je bila suzdržana, kandidati su mogli slobodno da vode kampanju, a poštovane su osnovne slobode mirnog okupljanja i izražavanja.⁴⁹ Razdoblje zvanične kampanje od 30 dana počelo je 6. rujna i završilo 5. listopada.⁵⁰ Tijekom razdoblja zvanične kampanje, vlasti su „dužne da obezbijede pravedan i pravičan tretman kandidata“ u njihovim zahtjevima da koriste javne prostore i objekte u svrhu kampanje. Zakon zabranjuje uporabu široko definiranog govora mržnje, kao i širenje dezinformacija, sprječavanje novinara da obavljaju svoj posao, te obećavanje novčane nagrade s ciljem dobivanja potpore birača.

Amandmani iz 2024. također detaljnije preciziraju definiciju zlouporabe javnih sredstava, te zabranjuju svaki vid vođenja kampanje od dana raspisivanja izbora do početka razdoblja zvanične kampanje, te ovlašćuju SIP da sankcionira kandidate ako počine ove prekršaje.⁵¹

Sugovornici iz sektora civilnog društva obavijestili su ODIHR EOM da su SIP-u prijavili značajan broj kršenja na koja su sumnjali da su se desila, a objavili su i javna izvješća u kojima se navodi široka zlouporaba javnih sredstava.⁵² Bosna i Hercegovina ne zabranjuje povećano trošenje državnih sredstava tijekom izbornog razdoblja ili uvođenje novih infrastrukturnih projekata, što je suprotno dobroj praksi.⁵³ Iako su amandmani iz 2024. pozdravljeni kao mjera poboljšanja jednakih uvjeta za sve, mnogi su sugovornici ODIHR EOM potvrdili da i dalje postoji problem rasprostranjene i dugotrajne zlouporabe javnih sredstava; ODIHR EOM je identificirala neke konkretne i kredibilne navode u svezi s tim.⁵⁴

Kako bi se spriječila zlouporaba javnih sredstava, treba se razmotriti zakonsko definiranje i zabrana izvanrednog trošenja javnih sredstava nakon raspisivanja izbora, osim u slučaju proglašenja izvanrednog stanja.

⁴⁸ ODIHR EOM je upoznat sa jednom žalbom, od strane SDS-a, u svezi registracije kandidata (vidjeti *Financiranje kampanje*). Ovaj predmet je riješen u propisanom roku.

⁴⁹ HDZ 1990 je obavijestila ODIHR EOM da su zatražili pristup općinskom prostoru u Mostaru, ali im je rečeno da je taj prostor već rezerviran za druge namjene.

⁵⁰ Razdoblje izborne šutnje, koja se primjenjuje i na vođenje kampanje online, nastupilo je u sedam sati ujutro 5. listopada i trajalo je do zatvaranja biračkih mjesta na dan izbora.

⁵¹ Tijekom ovog razdoblja prije početka zvanične kampanje, medijima je dozvoljeno informirati javnost o aktivnostima dužnosnika, ali bez navođenja njihove stranačke pripadnosti niti da su kandidati na izborima.

⁵² Transparency International u Bosni i Hercegovini (TI BiH) izvjestio je da su u dva mjeseca prije zvaničnog početka kampanje jednokratne isplate penzionerima i ostalim građanima iznosile oko 53 miliona BAM (oko 27,1 miliona eura). TI BiH je od 6. srpnja do 4. listopada identificirao novih 805 infrastrukturnih projekata vlasti, ukupne vrijednosti 601,840.622 BAM (oko 307,7 miliona eura). *Pod lupom* je izvjestila da je između 22. srpnja i 29. rujna zabilježila 1.367 nepravilnosti, uključujući i 372 potencijalna slučaja zlouporabe javnih sredstava.

⁵³ Vidjeti [Zajedničke smjernice ODIHR-a i Venecijanske komisije za sprječavanje i odgovor na zlouporabu javnih sredstava tijekom izbornog procesa](#), stav II.B.1.3: “zakonski okvir treba navesti da tijekom kampanje ne smije biti značajnijih najava koje su povezane sa stvaranjem povoljne percepcije o datoj stranci ili kandidatu ili imaju to za cilj.”

⁵⁴ Na predizbornom skupu SNSD-a 13. rujna u Banja Luci, Milorad Dodik, govoreći o kandidaturi nositelja stranačke liste za općinu, kardiologa u lokalnoj bolnici, izjavio je: “neko dođe u bolnicu kod šefa hirurgije... a glasao je protiv njega. Već ima manje šanse da preživi.” Gradonačelnik Banja Luke Draško Stanivuković (PDP) obezbijedio je besplatne autobuske karte za umirovljenike tijekom posljednjih šest mjeseci, a navodno je tijekom zvanične kampanje obećao i “kartice prijateljstva” umirovljenicima čija je mirovina manja od 400 BAM mjesečno (oko 205 eura) koje im mogu osigurati popust u određenim trgovinama. Više sugovornika izrazilo je zabrinutost u svezi zlouporabe javnih sredstava od strane HDZ-a, uključujući službena vozila i korištenje javnog zaposlenja kao sredstvo kojim se vrši pritisak na biračko tijelo da ne podrži oporbu.

Amandmani iz 2024. također su imali za cilj promoviranje rodne jednakosti tijekom vođenja kampanje, poticanjem političkih stranaka da učine sve kako bi osigurale jednako promoviranje kandidata oba roda u medijskim nastupima, na javnim okupljanjima i drugim vidovima vođenja izborne kampanje. Ova reforma nije imala opipljiv utjecaj na vidljivost kandidatkinja. Na 19 od 43 događaja kampanje koje je promatrala ODIHR EOM, nije bilo ženskih govornika, a samo jedna žena je bila govornik na drugih 11 događaja iako je na većini tih događaja bilo tri ili više govornika. Dugoročni promatrači ODIHR EOM-a zabilježili su samo dva događaja kampanje na kojim su govornici posvetili posebnu pažnju rodnim pitanjima u širem smislu.

Sa početkom zvanične izborne kampanje, kandidati su koristili tradicionalne metode obraćanja biračima, kao i oglašavanje putem televizije, web stranica i društvenih mreža, uključujući Facebook i X. Dok je broj većih događaja kampanje bio ograničen, ODIHR EOM promatrala je 43 događaja kampanje u različitim općinama širom zemlje, od kojih su svi protekli bez incidenata.⁵⁵ Nakon katastrofalnih poplava i klizišta u pet općina posljednjeg punog dana kampanje, većina glavnih političkih stranaka sa sjedištem u Federaciji BiH prijevremeno je završila svoju kampanju.

Postojeći propisi za kampanju također se primjenjuju online. Tijekom razdoblja zvanične kampanje, ODIHR EOM je pratila 63 politička aktera na *Facebooku* i *X-u*, iako je samo 46 njih bilo aktivno tijekom trajanja razdoblja zvanične kampanje.⁵⁶ Broj pratilaca ovih aktera nije se značajno promijenio u ovom razdoblju. Ton koji su ovi akteri usvojili tijekom cjelokupne kampanje uglavnom se kretao od neutralnog do pozitivnog. Objave su u velikoj mjeri bile posvećene promoviranju kandidata, te infrastrukturi i spoljnoj i gospodarstvenoj politici, u širem smislu. SNSD je na društvenim mrežama objavljuvao sadržaje mnogo češće nego bilo koji drugi akter kojeg je promatrala ODIHR EOM, a akteri sa sjedištem u Republici Srpskoj objavljuivali su češće nego oni iz Federacije. ODIHR EOM nije uočila nikakav sustavni pokušaj širenja dezinformacija i govora mržnje preko ovih praćenih aktera. Mali broj objava sadržio je zapaljivu retoriku.

Općenito, diskurs kampanje je više bio fokusiran na lokalna pitanja nego na probleme na državnoj razini. Retorika nekih političkih lidera bila je usmjerena na ratne traume i strahove da bi zemlja opet mogla biti nasilno podijeljena, te je iste pogoršavala.⁵⁷ Iako su svi sugovornici iz političkih stranaka identificirali govor mržnje kao izvor ozbiljne zabrinutosti općenito, neki su smatrali da je lokalni karakter ovih izbora smanjio njegovu uporabu, a promatrači ODIHR EOM zabilježili su mali broj izoliranih incidenata.⁵⁸ Unatoč činjenici da se neke političke stranke identificiraju kao multietničke ili „građanske”, u praksi se činilo da je velika većina aktivnosti kampanje bila usmjerena na nadmetanje za potporu unutar jedne etničke skupine umjesto na dobijanje međuetničke potpore. Predsjednik Vlade

⁵⁵ 22 kandidata organizirala su događaje kampanje kako slijedi: SNSD (11), SDA (4) i SDP (3), zatim Demokratski narodni savez Republike Srpske, NiP, NS, PDP, SDS i Za pravdu i red (po 2). Drugih 13 kandidata organizirali su po jedan promatrani događaj. 26 događaja održano je u Republici Srpskoj, 11 u Federaciji Bosne i Hercegovine, te 6 u Brčko distriktu. Ovi događaji su održani u 16 općina. 27 događaja je održano na srpskom, 12 na bosanskom jeziku, dva na hrvatskom i dva na više jezika.

⁵⁶ ODIHR EOM je pratila *Facebook* i/ili *X* naloge 10 parlamentarnih stranaka, osam političkih lidera, 34 kandidata, 10 „influsera” i SIP-a. Kandidati su birani tako što su se identificirale značajne izborne utrke, a zatim pratili svi kandidati koji sudjeluju u datoj utrci. Međutim, 14 od ova 34 kandidata nisu imali naloge koji bi se mogli identificirati na *Facebooku* ili *X-u*.

⁵⁷ Dana 16. rujna, gradonačelnica Sarajeva Benjamina Karić (SDP), u čijim je predizbornim lecima detaljno opisana, između ostalog, njena posvećenost poboljšanju kanalizacionog sistema, lokalnih sportskih stadiona i zdravstvenog obrazovanja, postavila je tenk u centru Sarajeva, navodno u znak sjećanja na pripadnike specijalne jedinice. Ministar unutarnjih poslova Federacije Bosne i Hercegovine Ramo Isak (Snaga Naroda; SN) je na tiskovnoj konferenciji 17. rujna izjavio da je prije sedam mjeseci „spriječio građanski rat.” Na zvaničnom Facebook nalogu SDA 27. rujna objavljena je serija slika predsjednika stranke Bakira Izetbegovića kako se divi novim dronovima koje je država kupila od Turske, iako Izetbegović nije neposredno sudjelovao u kupovini.

⁵⁸ Predsjedatelj Skupštine Hercegovačko-neretvanskog kantona Džafer Alić (SDA), u intervjuu za BiR TV 5. rujna nazvao je Hrvate i Srbe „podstanarima”. Dana 13. rujna, na skupu SNSD-a u banjalučkom naselju Starčevica, g-din Dodik koristio je pogrdni homofobni izraz kako bi opisao PDP, oporbenu stranku u Republici Srpskoj.

Srbije Miloš Vučević, potpredsjednik Vlade Srbije Aleksandar Vulin i ministar inozemnih poslova Mađarske Péter Szijjártó sudjelovali su 4. listopada na završnom skupu SNSD-a u Banja Luci.

IX. FINANCIRANJE KAMPANJE

Financiranje kampanje je prvenstveno regulirano Izbornim zakonom i Zakonom o financiranju političkih stranaka.⁵⁹ Zakonodavstvo omogućava privatno i javno financiranje izbornih kampanja.⁶⁰ Mnoge političke stranke zastupljene u državnim i lokalnim zakonodavnim tijelima obavijestile su ODIHR EOM da većinu troškova svojih kampanja pokrivaju iz sredstava dobijenih iz relevantnih proračuna. Zakon ograničava iznose priloga fizičkih i pravnih osoba, te zabranjuje određene izvore financiranja.⁶¹ Iako su amandmani iz 2024. glede financiranja kampanje ciljali na povećanje transparentnosti i odgovornosti, nisu u potpunosti riješili prethodne preporuke ODIHR-a i Skupine država protiv korupcije (GRECO) Vijeća Europe, naročito u svezi srazmjernih i odvratajućih sankcija za kršenja i učinkovitog nadgledanja financiranja kampanje.⁶²

Za lokalne izbore, ograničenja na trošenje sredstava se računaju na osnovu broja registriranih birača u općini i uveliko se razlikuju, od 59,4 BAM (oko 30 eura)⁶³ do 58,120 BAM.⁶⁴ Mnoge općine imaju mali broj birača, a samim tim i nerealna ograničenja na trošenje sredstava.⁶⁵ Nekoliko sugovornika ODIHR EOM smatralo je da je, obzirom na trenutnu stopu inflacije, još teže ispoštovati ograničenja na trošenje sredstava u manjim općinama.⁶⁶ Prema sugovornicima ODIHR EOM, ovakva ograničenja na trošenje sredstava dovela su do toga da su kandidati tražili načine da ih zaobiđu, između ostalog i putem neprijavljenih gotovinskih transakcija. Amandmani iz 2024. su značajno povećali novčane sankcije za prekršaje u svezi financiranja kampanje; međutim, sustav izračunavanja ograničenja na trošenje sredstava ostao je nepromijenjen, što je dovelo do nesrazmjernosti u nametanju kazni u odnosu na prekoračenja trošenja sredstava u malim općinama, a što je u suprotnosti sa dobrim praksama.⁶⁷ Pored toga, neki od sugovornika ODIHR EOM nisu bili upoznati sa nedavno povećanim sankcijama i očekivali su da će platiti „beznačajne“ novčane kazne za nepoštivanje ograničenja na trošenje sredstava.⁶⁸

⁵⁹ Zakoni Republike Srpske i Brčko distrikta o političkim strankama i uputstva SIP-a također reguliraju određene aspekte financiranja kampanje.

⁶⁰ Političke stranke imaju pravo na godišnje financiranje iz državnog, entitetskih, kantonalnih i općinskih proračuna, što se može koristiti za financiranje kampanja.

⁶¹ Pojedinci mogu uplatiti novčani prilog stranci u godišnjem iznosu do 10.000 BAM, članovi stranaka do 15.000 BAM, te pravne osobe do 50.000 BAM. Zabranjeni su novčani prilozi iz inozemstva, od anonimnih osoba i vjerskih organizacija, također iz izvora javnih sredstava i od osoba koje imaju ugovore o javnoj nabavi u vrijednosti od preko 10.000 BAM u tekućoj godini.

⁶² U svom [izvješću](#) iz 2020. o financiranju političkih stranaka, GRECO je izrazio razočaranje što “nije bilo napretka od Četvrtog privremenog izvješća o usklađenosti iz 2017. Potrebno je učiniti mnogo više, između ostalog, na usklađivanju složenog zakonskog okvira, promicanju korištenja bankovnog sustava za uplatu priloga političkim strankama, te povećanju financijskih i kadrovskih resursa koji se dodjeljuju Središnjem izbornom povjerenstvu za nadzor političkog financiranja”.

⁶³ Jedan euro je 1,96 BAM.

⁶⁴ Izborni zakon ograničava trošenje sredstava za kampanju političkim subjektima na 0,30 BAM po biraču. Prema podacima SIP-a, 198 birača registrirano je u najmanjoj općini (Istočni Mostar), a 193.734 u najvećoj (Banja Luka).
⁶⁵ Naprimjer, 198 birača registrirano je u Istočnom Mostaru, 226 u Istočnom Drvaru i 319 u Kupresu (Republika Srpska), što znači da su troškovi kampanje ograničeni na 59,40 BAM, odnosno 67,80 BAM, te 95,70 BAM.

⁶⁶ Naprimjer, sugovornici ODIHR EOM rekli su da su cijene za oglašavanje na billboardima udvostručene u odnosu na izbore 2022. godine.

⁶⁷ Članak 16. [Preporuka Rec\(2003\)4 Odbora ministara Vijeća Europe](#) zahtijeva da sankcije za kršenje pravila financiranja kampanje budu srazmjerne težini prekršaja. U stavkama 272.-274. [Smjernica ODIHR-a u svezi propisa za političke stranke iz 2023.](#) naglašeno je da mora postojati veza između sankcija i prekršaja, te da se mora ispoštovati načelo srazmjernosti.

⁶⁸ Propisane sankcije povećane su i do 30.000 BAM. SIP je potvrdilo da su prethodna ograničenja na trošenje sredstava bivala prekoračena jer su ih kandidati smatrali beznačajnim.

Sustav izračunavanja ograničenja na trošenje sredstava za kampanju mogao bi se revidirati kako bi se omogućilo adekvatno financiranje izbornih kampanja. Sankcije za kršenje propisa glede financiranja kampanje trebaju imati odvraćajući učinak, međutim istovremeno trebaju biti srazmjerne težini prekršaja.

Sukladno amandmanima iz 2024., kandidati na izborima obvezni su otvoriti poseban bankovni račun za prihode i rashode kampanje. Pošto je pod sankcijama SAD-a, SDS nije to mogla uraditi, te se morala registrirati pod drugim imenom.⁶⁹ U svojoj konačnoj odluci od 19. rujna, Ustavni sud Bosne i Hercegovine je naveo da pravo sudjelovanja na izborima i političko djelovanje ne smije biti ugroženo sankcijama ekonomske prirode.⁷⁰

SIP ima mandat za nadzor nad financiranjem političkih stranaka i kampanja, te može, ili po službenoj dužnosti ili na osnovu prigovora, izreći kazne u slučaju kršenja.⁷¹ Nakon amandmana iz 2024. i sukladno jednoj od prethodnih preporuka ODIHR-a, kandidati moraju dostaviti privremena financijska izvješća SIP-u. Međutim, usljed ograničenih kapaciteta SIP-a, rok za podnošenje izvješća, tri dana prije dana izbora, nije SIP-u omogućio dovoljno vremena da osigura njihovo objavljivanje prije dana izbora.⁷² Prema SIP-u, 3. rujna izvješća su bila dostavljena od strane 111 političkih stranaka i 157 neovisnih kandidata, dok pet političkih stranaka i 32 neovisna kandidata nisu dostavila iste. Prema podnesenim izvješćima, 89 stranaka je prijavilo potrošenih sredstava na izbornu kampanju u ukupnom iznosu od 8,274.925,93 BAM (oko 4,228.620 eura). 22 stranke nisu prijavile nikakve troškove za kampanju. Prema izvješću SIP-a, glavnina sredstava za kampanje političkih stranaka i neovisnih kandidata potrošena je na billboarda i druge tiskane materijale za kampanju, kao i na plaćeno oglašavanje, između ostalog i online. Najskuplje kampanje vodili su SDP, SDA i SNSD. Objavljeni podaci o troškovima kampanja nisu bili razvrstani po općinama.

Kako bi se povećala transparentnost financiranja kampanja, rokovima za podnošenje i objavljivanje privremenih financijskih izvješća za kampanje treba se osigurati pravovremeno objavljivanje istih prije dana izbora. Kako bi se biračima jamčio informiran izbor, trebaju im biti dostupne informacije o rashodima i приходima kampanja za svaku izbornu utrku u svakoj općini.

Konačna izvješća o financiranju kampanje dostavljaju se u roku od 30 dana od objave konačnih rezultata izbora i trebaju biti objavljena na internet-stranici SIP-a u roku od 30 dana od primitka. Nepoštivanje zahtjeva za izvješćivanje može rezultirati brisanjem registracije ili opozivom mandata. Dok nove odredbe doprinose većoj transparentnosti i odgovornosti, dodatno su povećale odgovornost i količinu posla za SIP, čiji su kapaciteti, a i ljudski i tehnički resursi, predstavljali izazov za provedbu učinkovitog i pravovremenog nadgledanja financiranja kampanja.

Trebaju se ojačati kapaciteti Središnjeg izbornog povjerenstva kako bi mu se omogućilo da vrši učinkovito praćenje financiranja kampanja.

⁶⁹ Stranka je nakon toga dostavila registracijska dokumenta pod nazivom „SDS – Volja naroda“, te je bila registrirana od strane SIP-a pod tim imenom.

⁷⁰ Usljed odluke Ustavnog suda, SDS je također ostao registriran pod izvornim imenom, bez posebnog računa u banci, u jednoj općini. Ustavni sud nije precizirao kako će apelant financirati svoju izbornu kampanju na način koji je dosljedan zakonu.

⁷¹ Amandmani iz 2024. obvezuju sve državne, entitetske, kantonalne i općinske institucije da surađuju sa SIP-om i pruže sve podatke, informacije i dokumente neophodne za učinkovitu verifikaciju točnosti podataka.

⁷² SIP je obavjestilo ODIHR EOM da ima samo pet uposlenih za obradbu privremenih i konačnih izvješća svih 296 političkih subjekata koji su se registrirali za sudjelovanje na lokalnim izborima. U stavku 263. [Smjernica ODIHR-a u svezi propisa za političke stranke iz 2023.](#) kaže se da je za „transparentnost u izvješćivanju neophodno pravovremeno objavljivanje financijskih izvješća stranaka; izvješća trebaju biti dostupna javnosti u odgovarajućem vremenskom periodu, kako bi se omogućila pravilna javna provjera. Kako bi se ispunio ovaj zahtjev, izvješća trebaju sadržavati dovoljno detalja kako bi bila korisna i razumljiva široj javnosti, a ista se mogu omogućiti i digitalizacijom postupka”.

X. MEDIJI

A. MEDIJSKO OZRAČJE

Postoji pluralistično medijsko ozračje s velikim brojem medijskih kuća, posebice u Federaciji. Sve su važniji online mediji, uključujući društvene mreže, a posebice *Facebook*. S druge strane, teška financijska situacija javnih RTV servisa, posebice na državnoj razini, predstavlja ozbiljnu zabrinutost.⁷³ Većina sugovornika ODIHR EOM navela je da postoji veliki politički utjecaj na mnoge medije, napominjući da malo i nerazvijeno tržište oglašavanja, na kojem dominiraju korporacije u državnom vlasništvu, ne osigurava financijsku održivost.⁷⁴ U suprotnosti sa dobrom međunarodnom praksom i prethodnim preporukama ODIHR-a, zakonski okvir ne osigurava dovoljnu transparentnost vlasništva nad medijima, niti odražava sve veći značaj digitalnih medijskih sadržaja, a koji se rapidno povećava.⁷⁵

Usluge javnog emitiranja pružaju Radio-televizija Bosne i Hercegovine (*BHRT*) na državnoj razini, te Radio-televizija Federacije Bosne i Hercegovine (*RTVFBiH*) i Radio-televizija Republike Srpske (*RTRS*) na entitetskoj razini. Nedovoljno financiranje predstavlja dugotrajan problem, s tim da prethodne preporuke ODIHR nisu provedene, što naglašava potrebu za uvođenjem stabilnijeg sustava financiranja. Postojeći sustav RTV taksi i interne preraspodjele sredstava, uključujući i prihode od oglašavanja, između ova tri glavna emitera ugrožava stabilno funkcioniranje, posebice *BHRT*-a.⁷⁶ Mješavina ukorijenjenog političkog utjecaja i nevoljnosti da se riješavaju problemi javnih RTV servisa, ne samo da podriiva njihov kredibilitet i štetno djeluje na sveobuhvatnije izvješćivanje, što uključuje i pokrivanje izbora, već u cjelini predstavlja egzistencijalnu prijetnju sustavu javnih usluga kao takvom.⁷⁷

Treba se preispitati postojeća struktura javnog RTV servisa, između ostalog i njegove zakonodavne osnove, na državnoj i entitetskoj razini, sa ciljem osiguravanja neovisnih javnih emitera. Prioritet treba biti stabilan, predvidiv, pravedan i provodiv sustav financiranja koji im omogućava slobodan rad.

Državni i entitetski ustavi jamče slobodu izražavanja. Usprkos tome, kleveta je rekriminalizirana u Republici Srpskoj u srpnju 2023. godine,⁷⁸ što je izazvalo domaću i međunarodnu zabrinutost, te je imalo obeshrabrujući učinak na novinare i civilno društvo.⁷⁹ Sugovornici ODIHR EOM, kao i brojna

⁷³ Nedavno su Reporteri bez granica značajno snizili status medijskih sloboda za BiH (pad sa 64. na 81. mjesto od ukupnog broja od 180 zemalja koje se prate), vidjeti [Press Freedom Index 2024 – Bosnia and Herzegovina](#).

⁷⁴ U lipnju 2024. je državni Institut za mjeriteljstvo Bosne i Hercegovine (osnovan zakonom iz 2004. kao samostalna administrativna organizacija Vijeća ministara, a djeluje od 2007. godine) objavio novi javni poziv za tvrtku koja će provoditi mjerenja podataka za tržište emitiranja. Međutim, došlo je do značajnog kašnjenja sa provođenjem poziva, a početak je predviđen tek početkom 2025. Prema različitim sugovornicima ODIHR EOM-a, to je izazvalo ozbiljnu nesigurnost na tržištu, s negativnim utjecajem na ulaganja i razvoj medijskog sektora.

⁷⁵ Stavak 4.1 [Preporuke Vijeća Europe CM/Rec \(2018\)1](#) iz Smjernica Odbora ministara o medijskom pluralizmu i transparentnosti vlasništva medija poziva države članice da „promoviraju režim transparentnosti vlasništva medija koji osigurava javnu dostupnost i pristup točnim, ažurnim podacima o direktnom i stvarnom vlasništvu medija”.

⁷⁶ [Zakonom o Javnom radio-televizijskom sistemu Bosne i Hercegovine iz 2005.](#) propisano je da 50 posto prihoda od oglašavanja i pretplate (radio-televizijske takse) pripada *BHRT*-u, te po 25 posto entitetskim emiterima (*RTVFBiH* i *RTRS*). Prikupljanje takse vrši se na razini entiteta, zatim se raspoređuje drugom entitetskom emiteru i državnoj *BHRT*. Međutim, od 2017. *RTRS* ne plaća udio taksi koji pripada *BHRT*-u, čime se akumulirao ukupni dug od oko 75 milijuna BAM (oko 37 milijuna eura).

⁷⁷ Vidjeti „2024 Media Freedom Rapid Response, [Bosnia and Herzegovina - Media freedom in survival mode](#).

⁷⁸ Stavak 47. [Općeg komentara br. 34 članka 19. ICCPR](#) poziva države da „razmotre dekriminalizaciju klevete”. Prema lokalnom profesionalnom udruženju *BH Novinari*, od srpnja 2023. godine, kada su usvojene izmjene i dopune Kaznenog zakona Republike Srpske, podneseno je najmanje 100 prijava za klevetu, a u pet slučajeva su tuženi novinari i urednici.

⁷⁹ Vidjeti, između ostalog, [izjavu](#) predstavnika OESS-a za slobodu medija, [reakciju](#) Ureda visokog komesara UN-a za ljudska prava, i [zajedničku izjavu](#) UN-a, Misije OESS-a, Vijeća Europe i Ureda EU u Bosni i Hercegovini.

izvješća, istakli su povećani pritisak na medije i novinare, posebno ističući verbalne napade i prijetnje,⁸⁰ te uporabu tužbi za klevetu od strane političara s ciljem učutkivanja medija.⁸¹

Treba dekriminalizirati klevetu. Ne treba tolerirati ometanje aktivnosti novinara i djelatnika medija, a vlasti trebaju ispuniti svoju dužnost i zaštititi sigurnost medijskih djelatnika putem učinkovitih i pravovremenih mjera zaštite.

B. ZAKONSKI OKVIR ZA MEDIJE

Medijsko pokrivanje izbora regulirano je Izbornim zakonom, što uključuje i amandmane iz 2024., te je nadopunjeno propisima SIP-a iz svibnja 2024. godine. Elektronski mediji su obvezni poštivati načela ravnoteže i nepristranosti, posebice u informativnim i drugim političkim programima.

Svaki javni emiter mora svakom političkom subjektu omogućiti najmanje tri minute besplatnog emitiranja u terminima s najvećom gledanošću. Politički subjekti također mogu kupiti najviše 30 minuta plaćenog vremena tjedno u javnim medijima, a najviše 60 minuta tjedno u privatnim medijima. Javni emiteri pridržavali su se svoje zakonske obveze da kandidatima pruže propisanu količinu besplatnog emitiranja, a dva javna emitera su uglavnom ispoštovala zahtjev da se ti sadržaji emitiraju u terminima sa najvećom gledanošću.⁸² Javni emiteri su odlučili ne emitirati debate, ponajviše zbog decentraliziranosti izbora i velikog broja izbornih subjekata. Najpopularniji domaći internet portal *Klix.ba*, kao i oko 25 lokalnih medija, skoro isključivo iz Federacije, organizirali su niz debata, uglavnom sa kandidatima za načelnike. Međutim, veliki broj stranaka nije dao istaknuto mjesto svojim kandidatkinjama u ovim debatama i u besplatnim obraćanjima, nauštrb uravnoteženije rodne zastupljenosti u medijima.⁸³

Kako bi se nadalje poticalo sudjelovanje žena u svojstvu kandidatkinja, moglo bi se razmotriti povećanje vremena za besplatno emitiranje dostupno kandidatkinjama, kao i državnih sredstava koja im se dodjeljuju.

C. MONITORING MEDIJA ODIHR EOM [DETALJNE INFORMACIJE](#)

ODIHR EOM je 6. rujna započeo sa kvalitativnim i kvantitativnim medijskim monitoringom sedam TV kanala, četiri online portala i tri novine.⁸⁴

Medijski monitoring EOM-a pokazao je da su i državna javna televizija *BHT-1* i federalni javni emiter *FTV* u veoma ograničenoj mjeri pokrivali izborne aktivnosti kandidata. Njihovo pokrivanje političkih i

⁸⁰ Vidjeti, između ostalog, [izjavu](#) predstavnika OESS-a za slobodu medija iz 2023. i [Izvješće EU o Bosni i Hercegovini iz 2023.](#) Udruženje *BH novinari* ustanovilo je 87 slučajeva prijetnji i napada u 2023. godini, te je u prvih šest mjeseci 2024. bilo 40-ak takvih slučajeva.

⁸¹ Od 2023. godine, pod okriljem Visokog sudskog i tužiteljskog vijeća i uz pomoć međunarodne zajednice, postupno je uspostavljena mreža od oko 35 lokalnih tužitelja koji trebaju biti kontakt točke za novinare u slučaju prijetnji ili zastrašivanja. Pokrenut je [web portal](#) s osnovnim informacijama, a u veljači 2024. godine provedena je prva obuka za kontakt točke.

⁸² Dva javna televizijska emitera (državna *BHRT* i *RTRS* Republike Srpske) emitirala su besplatna obraćanja oko 18.00h. (između 17.40 i 18.00h.), što se smatra početkom šireg udarnog termina. S druge strane, federalna *FTV* emitirala je svoj blok besplatnih obraćanja oko podne (11.30-11.55h), izvan onoga što se smatra udarnim terminom.

⁸³ Iako je najmanje jedna žena sudjelovala u 32 od 103 medijske debate koje su tijekom kampanje organizirali mediji, žene su činile samo 13 posto sudionika. Žene su predstavljale stranke u 15 posto njihovih besplatnih obraćanja u državnim i entitetskim javnim medijima. Zakon o rodnoj jednakosti iz 2003. i amandmani na Izborni zakon iz 2024. usmjereni su na unaprijeđenje rodne jednakosti tijekom kampanje, između ostalog i u medijima.

⁸⁴ Vršio se monitoring TV kanala sa težištem na njihove udarne termine (18.00–24.00h). Što se tiče online medija i novina, pratile su se njihove dnevopolitičke i izborne rubrike. Uzorak je sadržio tri javna kanala, državni *BHT-1* (koji je usklupu *BHRT-a*), *FTV* iz Federacije (koji je u sklopu *RVTFBiH*) i *RTRS* iz Republike Srpske, te četiri privatna kanala (*BN*, *Hayat*, *Nova BH*, i *NI*). ODIHR EOM također je vršio monitoring web-stranica *avaz.ba*, *klix.ba*, *nezavisne.com* i *radiosarajevo.ba*, kao i dnevnih novina *Glas Srpske*, *Oslobođenje* i *Večernji List*.

izbornih aktivnosti uglavnom je bilo usmjereno na pripreme za izbore i aktivnosti državnih, entitetskih i lokalnih vlasti, koje su ukupno dobile oko 70 posto pokrivenosti na svakom od ova dva emitera. Javni emiter Republike Srpske *RTRS* davao je jasan preferencijalni tretman entitetskim vlastima i SNSD-u, sa pokrivenošću od 11 posto za političke i izborne vijesti glede predsjednika Republike Srpske, 14 posto za entitetsku vladu i 13 posto za SNSD. Ton izvješćivanja je skoro isključivo bio pozitivan i neutralan. Takvo praćenje je brisalo razliku između zvaničnih i predizbornih aktivnosti.⁸⁵

Kao što je prethodno preporučio ODIHR, svi javni emiteri trebaju pružati nepristrane informacije u svojim informativnim i političkim programima. Zakonske odredbe glede ovog zahtjeva trebaju da izričito reguliraju ne samo informativno pokrivanje registriranih izbornih kandidata, već i javnih dužnosnika koji sudjeluju u kampanji.

Regulatorna Agencija za komunikacije (RAK), nadležna je za nadzor poštivanja zakona od strane emitera i izricanje kazni. Ne postoje jasni rokovi za rješavanje prigovora glede medija. RAK, unatoč opetovanim preporukama ODIHR-a, nije provodio medijski monitoring kampanje, a svoju nadzornu funkciju vršio je isključivo na temelju prigovora. Od 8. svibnja, kada su raspisani izbori, RAK je zaprimio šest relevantnih prigovora, od kojih su svi odbijeni, dva prije dana izbora i četiri nakon dana izbora. RAK nije riješio pitanje zlouporabe prednosti od strane vlasti, što se posebice odnosi na očitu pristranost u političkom izvješćivanju *RTRS*-a.

Zakon treba utvrditi jasne rokove za ekspeditivno rješavanje izbornih prigovora glede medija, između ostalog i tijekom razdoblja izborne kampanje. Pored toga, RAK treba djelovati na vlastitu inicijativu, te bi se moglo zakonski propisati da poduzima sustavno praćenje usklađenosti emitera glede nepristranog političkog izvješćivanja, posebice u javnim medijima.

Privatni mediji koji su bili praćeni, *Nova BH*, *NI* i *Hayat TV* samo su ograničeno izvješćivali o izbornim kandidatima. Nasuprot tome, *BN* iz Republike Srpske intenzivno je izvješćivao o političkim događajima, uglavnom u kritičnom tonu. Iako se fokusirao na entitetske vlasti (predsjednika i vladu), posvetivši im ukupno oko 18 posto vremena, i to u vrlo negativnom tonu, također je pokrивao aktivnosti u kampanjama glavnih kandidata. Sa 17 posto, SNSD je bila stranka koju je najviše pokrивao, u sličnom negativnom tonu, dok su neke druge stranke predstavljene na uravnoteženiji i pozitivniji način, posebice SDS.

Tiskani i online mediji koje je pratila ODIHR EOM, naročito novine *Oslobođenje* i online portali *Klix.ba* i *radiosarajevo.ba*, pružili su raznovrsniju pokrivenost kampanje. Od svih medija za koje je vršen monitoring, *Klix.ba* je najviše vremena posvetio lokalnim vlastima, prvenstveno u Federaciji (21 posto). Neki mediji su također pokazali jasan entitetski pristup, u kombinaciji sa stranačkim uređivačkim politikama. Novine *Večernji list* posvetile su 42 posto svojih izbornih vijesti HDZ-u BiH, većinom u pozitivnom tonu. Takođe je ukupno posvetio 32 posto vijesti vlastima u Federaciji (od toga, 20 posto lokalnim vlastima), u izrazito pozitivnom i neutralnom tonu. Slično tome, *Glas Srpske* je 16 posto vijesti, većinom pozitivnih, posvetio SNSD-u, te ukupno 42 posto vlastima Republike Srpske (28 posto entitetskoj razini i 14 posto lokalnim vlastima), u skoro isključivo pozitivnom i neutralnom tonu.

Prema zakonu, za prigovore glede tiskanih i online medija nadležno je Vijeće za tisak i online medije, samoregulatorno tijelo koje ovisi o vlastitim resursima i kapacitetima. U tijeku trajanja kampanje, Vijeće je zaprimilo je 34 prigovora. Međutim, samo šest prigovora bilo je riješeno do sredine prosinca, a u pet slučajeva utvrđena su kršenja; ostali prigovori su i dalje bili u razmatranju. Takav razvučeni postupak dodatno je umanjio bilo kakav opipljivi učinak neobvezujućih odluka Vijeća.

⁸⁵ Stavak 5.4 [Dokumenta OESS-a iz Kopenhagena iz 1990.](#) upućuje na “jasno razdvajanje Države i političkih stranaka; naročito ne može doći do spajanja Države i političkih stranaka”.

XI. RJEŠAVANJE IZBORNIH SPOROVA

Zakon pruža administrativne i pravne lijekove u izbornim sporovima, ali bez obzira na amandmane iz 2024., transparentnost i učinkovitost rješavanja sporova i dalje su ograničenog karaktera. Nepodlijeganje važnih odluka sudskoj reviziji nije sukladno opredjeljenjima OESS-a.⁸⁶ Birači i kandidati na izborima čija su prava prekršena mogu izbornoj administraciji podnijeti prigovore glede izbora. OIP su nadležna za prigovore u svezi registracije birača i većine slučajeva kršenja kampanje, dok SIP zadržava nadležnost da u prvom stupnju rješava određene slučajeve kršenja kampanje, što uključuje slučajeve glede govora mržnje i zlouporabe javnih sredstava, kao i žalbe protiv odluka OIP.⁸⁷ Žalbe na odluke SIP-a rješava Apelaciono odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine.

Općenito, prije izbornog dana, SIP je zaprimilo prigovore ili je po službenoj dužnosti pokrenulo postupak u oko 2.000 slučajeva, uglavnom u svezi preuranjene kampanje, zlouporabe javnih sredstava i političke pripadnosti predsjednika i dopredsjednika BO. Iako je SIP izreklo brojne novčane kazne za preuranjenu kampanju, nije dosljedno izricalo sankcije za zlouporabu javnih sredstava, unatoč brojnih prijavljenih slučajeva. U amandmanima iz 2024., vođenje kampanje prije zvaničnog početka kampanje okarakterizirano je kao prekršaj, sa širokom definicijom preuranjene kampanje.⁸⁸ Kao rezultat toga, SIP je zaprimilo oko 600 predmeta u svezi preuranjene kampanje, što je uključivalo prigovore i postupke po službenoj dužnosti, a bilo je u mogućnosti da riješi samo 422 predmeta; više od 200 ih nije bilo riješeno uoči dana izbora. U više od 100 predmeta, SIP je izreklo novčane kazne političkim subjektima i njihovim simpatizerima, između ostalog i za objave na društvenim mrežama koje su sadržile činjenične informacije o kandidatima, te objavljivanje listi potencijalnih kandidata na internet-stranicama stranaka prije njihove registracije.⁸⁹

SIP je zaprimilo oko 200 prigovora o navodnoj zlouporabi javnih sredstava. SIP je izreklo mali broj kazni za zlouporabu javnih sredstava, a mnogi su sugovornici ODIHR EOM izrazili mišljenje da je SIP oklijevalo da primjeni nove odredbe i veće kazne. Prema SIP-u, to je bilo usljed, između ostalog, nedovoljnih smjernica u Izbornom zakonu, što uključuje utvrđivanje jasne razlike između zlouporabe javnih sredstava u svrhu izborne kampanje i neophodnosti da se osigura kontinuirano funkcioniranje javne administracije. SIP je zaprimilo oko 30 prigovora u svezi navodnog govora mržnje tijekom izborne kampanje i u razdoblju prije početka kampanje, te je izreklo kazne u četiri predmeta, što je uključivalo i maksimalnu novčanu kaznu od 30.000 BAM (oko 15.337 eura) u jednom predmetu.⁹⁰ Preko 90 predmeta u svezi navodne zlouporabe javnih sredstava, najmanje 19 prigovora u svezi uporabe govora mržnje, te oko 200 predmeta u svezi navodne preuranjene kampanje bili su neriješeni od strane SIP-a na dan izbora, te su razmotreni tek naknadno. SIP je obavjestilo ODIHR EOM da će doći do značajnih kašnjenja u postupku razmatranja prigovora zbog trenutnih kapaciteta SIP-a i neobavljanja preliminarne provjere prigovora. U kombinaciji sa nepostojanjem učinkovitog sustava za upravljanje postupkom prigovora, ovo je dovelo do preopterećenja u radu koji su ugrozili učinkovitost pravnog lijeka.

⁸⁶ Amandmani iz 2024. posebice izuzimaju od žalbi odluke SIP-a po prigovorima podnesenim protiv imenovanja predsjednika i dopredsjednika BO, što nije sukladno opredjeljenjima OESS-a. Vidjeti stavak 18. [Dokumenta OESS-a iz Moskve](#) iz 1991.

⁸⁷ Amandmani iz 2024. su SIP-u dodjelili dodatnu nadležnost, da u prvom stupnju rješava prigovore glede zlouporabe javnih sredstava.

⁸⁸ Što podliježe kaznama u rasponu od 3.000 do 30.000 BAM.

⁸⁹ Sud je potvrdio većinu odluka SIP-a o meritumu preuranjene kampanje. Naprimjer, objave na društvenim mrežama sa javnim porukama poput „Nastavljamo dalje“ ili „Zavidovićima pušu neki novi vjetrovi“ okarakterizirane su kao preuranjena kampanja i sankcionirane. U nekim su slučajevima građani koji su podnijeli prigovore SIP-u tražili sankcioniranje aktivnosti poput organiziranja memorijalnih skupova ili pominjanja imena kandidata u objavama na društvenim mrežama.

⁹⁰ Ova je kazna izrečena HSP-u BiH (Hrvatska stranka prava BiH) zbog billboarda sa sloganom „Za dom spremni“, što je pozdrav koji su koristile ustaše (hrvatska fašistička organizacija aktivna tijekom Drugog svjetskog rata).

Sustav zaprimanja i razmatranja prigovora glede izbora treba se ponovno sagledati kako bi se osigurali pravovremeni i učinkoviti pravni lijekovi.

Većina prigovora kojim su se bavili OIP ticala se stranačke pripadnosti predsjednika i dopredsjednika BO. Na temelju toga, kao i na osnovu postupaka po službenoj dužnosti i žalbi upućenih SIP-u, smijenjeno je ili zamijenjeno 17 predsjednika i dopredsjednika BO.⁹¹

Ono što u amandmanima iz 2024. predstavlja provedbu jedne od prethodnih preporuka ODIHR-a je produženje rokova za razmatranje prigovora od strane izbornih povjerenstava sa tri na pet dana, što se, međutim, nije koordiniralo sa rokom za sudove, koji je i dalje tri dana. Rezultat toga je da je produženi vremenski okvir koji koristi SIP za razmatranje prigovora doveo do preopterećenja u broju žalbi podnesenih sudovima.⁹² SIP nije uspjelo ispoštovati produžene rokove, a 480 predmeta je i dalje čekalo na rješavanje na dan izbora.

Zakonski rokovi za razmatranje prigovora od strane izborne administracije i pravosuđa trebaju se uskladiti kako bi se osigurao pravovremen i učinkovit pravni lijek. Sve odluke SIP-a trebaju da podliježu žalbama pravosuđu.

Amandmani su djelomice riješili jednu od prethodnih preporuka ODIHR-a, uvođenjem obveze SIP-u da vodi bazu podataka o prigovorima, ali ne i da izričito objavljuje odluke i tekstove prigovora. Istovremeno, nije uvijek bilo jasno na osnovu baze podataka ili kratkih diskusija tijekom sjednica SIP-a koje je obrazloženo za odluke po prigovoru i utvrđivanje novčanih kazni. Ovo je, zajedno sa neobjavlivanjem odluka po prigovorima, ograničilo transparentnost rješavanja sporova, a što je u suprotnosti sa prethodnim preporukama ODIHR-a.⁹³

Prema informacijama koje je ODIHR EOM prikupila na web-stranicama SIP-a i Suda, Apelaciono odjeljenje Suda Bosne i Hercegovine razmotrilo je oko 200 žalbi protiv odluka SIP-a na prigovore, potvrđivši većinu odluka SIP-a. Iako se presude Suda objavljuju, sustav pretraživanja na web-stranici Suda nije jednostavan za korištenje, a Sud je potvrdio da postoji potreba da se stranica modificira kako bi se osigurala transparentnost pravosuđa. Unatoč jednoj od prethodnih preporuka ODIHR-a, sudske sjednice u izbornim sporovima nisu otvorene za javnost.

Sukladno međunarodnim standardima, te kako bi se osigurala transparentnost rješavanja izbornih sporova, nadležne institucije trebaju odmah objavljevati tekstove prigovora i žalbi, kao i odluke donesene za njih.

Reforma pravosuđa, koja se odnosi i na „zakon o sudovima“, predmetom je dugotrajnih diskusija. Ustavni sud trenutno funkcionira sa šest sudaca umjesto devet zbog odbijanja Republike Srpske da imenuje suce.⁹⁴ Bez obzira na ove institucionalne prepreke, veći broj sugovornika ODIHR EOM izrazio je povjerenje u profesionalizam i neovisnost sudaca, pominjući primjere uporabe progresivne europske sudske prakse od strane sudova na svim razinama.

XII. PROMATRANJE IZBORA

Zakon omogućava promatranje izbora u svim fazama izbornog postupka od strane građanskih i međunarodnih promatrača, te promatrača koje imenuju politički subjekti. Amandmani iz 2024. izričito

⁹¹ Stranačka pripadnost uglavnom je utvrđivana na osnovu informacija na društvenim mrežama. Već u fazi prijedloga imenovanja, oko 200 kandidata za predsjednike i dopredsjednike BO uklonjeno je sa spiska.

⁹² Amandmanima iz 2024. produžili su se rokovi za rješavanje prigovora od strane izbornih povjerenstava na 72 sata, te se omogućilo dalje pomjeranje roka na maksimalno pet dana u veoma kompleksnim predmetima.

⁹³ Odluke se dostavljaju stranama u predmetu, ali nisu dostupne javnosti.

⁹⁴ U ožujku 2024., Venecijanska komisija objavila je [Mišljenje](#) o funkcioniranju Ustavnog suda.

navode da promatrači moraju biti u mogućnosti provoditi učinkovito promatranje. SIP akreditira međunarodne promatrače i sve druge promatrače koji vrše promatranje na državnoj razini, tj. u SIP-u i Glavnom centru za brojanje (GCB), dok OIP akreditiraju građanske promatrače za njihove općine, kao i promatrače koje predlažu politički subjekti i kandidati u njihovim općinama.

Akreditiranje promatrača bilo je inkluzivno, a ukupno je akreditirano 47.347 promatrača koji su predstavljali 60 organizacija. Od tog broja, 45.252 bilo je akreditirano na razini OIP i većinom su predstavljali političke subjekte. Na državnoj razini, SIP je akreditiralo 12 građanskih promatračkih organizacija sa 1.548 promatrača, 30 međunarodnih organizacija sa 457 promatrača, te 18 političkih subjekata sa 90 promatrača.

Glavna građanska promatračka skupina *Pod lupom*, koalicija pet osnivačkih i 44 pridružene organizacije civilnog društva, rasporedila je 55 dugoročno angažiranih promatrača i oko 1.000 kratkoročno angažiranih promatrača, te je bila aktivna u svih 143 općine. Tijekom ovih izbora, *Pod lupom* je posebnu pažnju posvetila biračkim mjestima na kojim su se koristile nove tehnologije za glasovanje, te je uputila promatrače u 298 od ukupnog broja od 448 biračkih mjesta na kojim su se provodili IKT pilot-projekti. Promatrači *Pod lupom* izjavili su da su imali neometan pristup većini biračkih mjesta tijekom dana izbora, sukladno zakonu.⁹⁵

U predizbornom razdoblju, *Pod lupom* i *Transparency International u Bosni i Hercegovini* (TI BiH) pratili su provođenje Izbornog zakona, između ostalog i glede formiranja biračkih odbora, zlouporabe javnih sredstava i nepravilnosti u predizbornoj kampanji. Na dan izbora, *Pod lupom* je izvijestila da je primila 67 pritužbi građana o navodnom kršenju izborne tišine, vršenju pritiska na birače, grupnom glasovanju, evidenciji umrlih osoba na biračkim spiskovima i kršenju tajnosti glasovanja.

XIII. DAN IZBORA

Dan izbora općenito je protekao tiho i mirno. Zbog razornih poplava i klizišta neposredno prije dana izbora, SIP je odgodilo održavanje izbora u pet općina u Federaciji, što je utjecalo na 63.180 registriranih birača.⁹⁶ U Mostaru su, po prvi put od 2008. godine, održani izbori istovremeno kad i u ostatku zemlje.

Na dan izbora, promatrači IEOM posjetili su 122 općine. Otvaranje je bilo promatrano na 97 biračkih mjesta, glasovanje na 968 biračkih mjesta, te brojanje na 85 biračkih mjesta. Tabeliranje je bilo promatrano u 62 OIP.

Žene su bile dobro zastupljene među osobljem na biračkim mjestima; činile su 51 posto članova BO na promatranim biračkim mjestima, a predsjedavale su u 52 posto BO na tim biračkim mjestima. SIP je objavilo da je izlaznost bila 47,7 posto. SIP je oko 20.30h počelo objavljivati preliminarne rezultate izbora sa biračkih mjesta gdje su se koristili skeneri za glasačke listiće, a u 23.00h sa drugih biračkih mjesta, što je doprinijelo transparentnosti.

Usprkos zakonskoj obvezi da biračka mjesta budu pristupačna biračima sa invaliditetom, na 51 posto biračkih mjesta na kojim je promatrano glasovanje nije bio omogućen samostalan pristup biračima sa tjelesnim invaliditetom, a u 21 posto slučajeva, unutarnji raspored prostorije nije bio odgovarajući za te birače. IEOM je zabilježio nekoliko slučajeva glasovanja osoba sa invaliditetom iz njihovih automobila.

⁹⁵ *Pod Lupom* [Preliminarna ocjena izbornog dana](#).

⁹⁶ Izbori su bili odgođeni u općinama Jablanica, Konjic, Kiseljak, Kreševo i Fojnica.

A. OTVARANJE I GLASOVANJE

Postupak otvaranja ocijenjen je pozitivno na svih 97 promatranih biračkih mjesta. Procedure otvaranja uglavnom su ispoštovane, međutim, promatrači IEOM-a prijavili su nekoliko slučajeva proceduralnih grešaka, što uključuje deset slučajeva u kojim nisu svi članovi BO potpisali zakletvu, kao i pet slučajeva u kojim biračke kutije nisu bile pravilno zapečaćene. Svako peto biračko mjesto nije bilo otvoreno na vrijeme.

Promatrači IEOM-a negativno su ocijenili postupak glasovanja na sedam posto promatranih biračkih mjesta, što je zabrinjavajuće visok broj. Negativne ocjene uglavnom su se odnosile na ozbiljne probleme u svezi tajnosti glasovanja i proceduralnih nedostataka. Na 50 posto promatranih biračkih mjesta, nisu svi glasači popunjavali svoje glasačke listiće u tajnosti. Na svakom od 40 posto promatranih biračkih mjesta, tajnost glasovanja nije bila omogućena usljed unutarnjeg rasporeda na biračkom mjestu i položaja glasačkih kabina. U sedam posto promatranja, unutarnji raspored biračkog mjesta nije bio adekvatan za glasovanje, a preveliki broj ljudi bio je zabilježen na četiri posto promatranih biračkih mjesta.

Kako bi se osigurala tajnost glasovanja, trebalo bi preispitati unutarnji raspored na biračkim mjestima i pozicioniranje glasačkih kabina.

Ozbiljni proceduralni nedostaci, zabilježeni od strane promatrača IEOM, uključivali su grupno glasovanje (pet posto), glasovanje preko posrednika (dva posto), te niz potpisa na biračkom spisku koji su se činili identičnim (jedan posto). Na pet posto promatranih biračkih mjesta, glasačke kutije nisu bile pravilno zapečaćene. Promatrači IEOM također su zabilježili nekoliko slučajeva ozbiljnih nepravilnosti, koje su upućivale na vršenje pritiska na birače i pokušaje vršenja neprimjerenog utjecaja za koga će glasovati. Promatrači IEOM primijetili su da su osobe koje nisu bili članovi BO vodile evidenciju o biračima koji su glasovali (na 13 posto biračkih mjesta), da su glasno prozivale birače po imenu (na 3 posto biračkih mjesta), te da su pokušavale utjecati na birače (na 2 posto biračkih mjesta). Također je zabilježeno osam slučajeva zastrašivanja birača ili izbornih službenika. Promatrači IEOM izvijestili su o napetostima ispred sedam biračkih mjesta, te unutar dva posto promatranih biračkih mjesta. Birači su prekršili zakon slikajući svoje listiće na dva posto promatranih biračkih mjesta.

Uz sasvim mali broj izuzetaka, na promatranim biračkim mjestima provjeravana su osobna dokumenta svih birača, te su svi birači potpisali birački spisak. U slučajevima gdje su jedan ili više birača odbijeni ili su upućeni na drugo biračko mjesto (što se desilo na 14 posto promatranih biračkih mjesta), uglavnom se radilo o tome da se nisu nalazili na biračkom spisku za to biračko mjesto.

Promatrači IEOM promatrali su glasovanje na 186 biračkih mjesta koja su bila uključena u jedan od četiri IKT pilot-projekta. Na 58 njih, izvijestili su da IKT ne funkcionira kako treba, što je uključivalo incidente u kojim su skeneri glasačkih listića radili s prekidima ili su zakazivali, kao i probleme sa čitačima otisaka prstiju. Većina kvarova primijećenih od strane promatrača IEOM bila je privremenog karaktera.⁹⁷ Na 50 biračkih mjesta, promatrači IEOM izvijestili su da su birači imali poteškoća u uporabi te tehnologije, te su na 60 biračkih mjesta izvijestili da je uporaba IKT-a, što je uključivalo i spori rad skenera glasačkih listića, dovela do kašnjenja ili stvaranja gužvi (vidjeti *Izbornu administraciju*).

Građanski promatrači bili su nazočni na 24 posto promatranih biračkih mjesta, što je doprinijelo transparentnosti. Na 92 posto promatranih biračkih mjesta bili su nazočni stranački i kandidatski promatrači. Na tri posto promatranih biračkih mjesta, osobe koje nisu bile članovi BO, a uglavnom se radilo o stranačkim i kandidatskim promatračima, miješale su se u rad BO.

⁹⁷ Na tiskovnoj konferenciji na dan izbora, SIP je izvijestilo da su se na samo dva biračka mjesta na kojim su se provodili pilot-projekti morali vratiti na uobičajeni postupak glasovanja usljed tehničkih poteškoća, te da je tehnologija na preostalim biračkim mjestima ispravno funkcionirala.

B. ZATVARANJE I BROJANJE

Sva promatrana biračka mjesta, s izuzetkom jednoga, zatvorena su na vrijeme, odnosno do 19.15h. Veliku većinu promatranih slučajeva prebrojavanja glasova IEOM je ocijenila uglavnom pozitivno. Ipak, prebrojavanje glasova ocijenjeno je negativno na 13 od 85 promatranih biračkih mjesta, uglavnom zbog nepoštivanja propisanih procedura i proceduralnih grešaka ili propusta. Promatrači IEOM izvijestili su o slučajevima u kojim BO nisu izvršili propisane procedure kontrolnog usklađivanja rezultata, kao što su prebrojavanje i evidentiranje broja neiskorištenih glasačkih listića (po šest slučajeva), ili nisu utvrdili broj birača koji su glasovali prebrojavanjem potpisa na biračkom spisku (dva slučajeva). Izborni materijal često nije bio pravilno upakiran ili odložen prije otvaranja glasačke kutije. Utvrđivanje valjanosti glasačkih listića nije bilo obavljeno na razuman način u pet slučajeva. U 17 slučajeva prebrojavanja, glasački listići nisu prebrojani od strane najmanje dva člana BO, kako je propisano zakonom, a u 15 slučajeva prebrojavanja nisu svi članovi OIP sudjelovali u postupku utvrđivanja valjanosti glasačkih listića.

U 24 slučaja promatranih prebrojavanja, OIP su naišla na poteškoće prilikom usklađivanja rezultata, jedan obrazac za zbirne rezultate bio je unaprijed potpisan, u dva slučaja nisu svi članovi BO potpisali obrazac, a 14 BO nisu postavili primjerak obrasca na biračkom mjestu, što je negativno utjecalo na transparentnost. Promatrači IEOM izvijestili su o dva slučaja zastrašivanja članova BO, te o šest slučajeva tenzija.

Kako bi se osigurala dosljedna primjena postupaka brojanja i uklonile greške u obrascima za zbirne rezultate i izbornim formularima, SIP treba osmisliti i provesti dodatne obuke za BO, kao i za potencijalne članove na pričuvnim listama, odnosno listama kvalificiranih osoba za odbore.

C. TABELARNI PRIKAZ I OBJAVLJIVANJE REZULTATA

Postupak tabelarnog prikaza rezultata promatran je u 62 OIP, te je pozitivno ocijenjen u svim izvješćima podnesenim od strane promatrača IEOM, osim u tri. Međutim, uvjeti za obradbu obrazaca ocijenjeni su kao neadekvatni u devet prostorija OIP u kojim su promatrači IEOM promatrali tabeliranje, usljed nedostatka prostora ili neadekvatnog unutarnjeg rasporeda, prevelikog broja ljudi u prostoriji, ili loše organizacije. U tri OIP, nisu svi nazočni imali jasan pregled postupka. U dva OIP, promatrači IEOM nisu mogli promatrati elektronski unos podataka. OIP su u potpunosti surađivali sa promatračima IEOM u svim slučajevima, a promatrači IEOM nisu izvijestili o slučajevima zastrašivanja ili namjernog falsificiranja rezultata. Neka OIP su dostavila obrasce za zbirne rezultate koji su bili nepotpuni ili nisu bili potpisani od strane svih članova OIP, a u šest OIP, nisu svi podnešeni obrasci bili usklađeni.

Na tiskovnoj konferenciji na dan izbora, SIP je izvijestilo da je zaprimilo 164 prigovora u svezi kršenja predizborne šutnje i da su OIP podnesena 72 prigovora u svezi izbornih prekršaja. Pored toga, slučajevi za koje je bila neophodna krivična istraga, među ostalim i za jedan slučaj navodne kupnje glasova, prosljeđeni su tužilaštvu i policiji.

XIV. AKTIVNOSTI NAKON DANA IZBORA

Sukladno zakonu, kako bi se uskladili obrasci za zbirne rezultate sa odstupanjima i pravilno tabelirali rezultati iz svih biračkih mjesta, SIP je 8. listopada, na osnovu zahtjeva OIP-a, naredilo ponovno brojanje glasova na 373 biračka mjesta u 62 općine. Od tog broja, naređeno je ponovno brojanje za 26 načelničkih izbora. U izborima za općinska vijeća i skupštine, ponovno su prebrojani glasovi na 125 biračkih mjesta u slučajevima kada je broj preferencijalnih glasova za kandidata bio veći od broja

glasova za njegovu stranku; a ponovno brojanje obavljeno je i na 248 biračkih mjesta iz drugih razloga.⁹⁸

SIP je 11. listopada također započelo detaljnu usporedbu ručno unesenih rezultata i rezultata prenesenih elektronski, putem skenera glasačkih listića. Kao rezultat toga, SIP je naredilo detaljnu proceduru po službenoj dužnosti, sa zahtjevom za GCB da izvrši kontrolu i ponovno brojanje za 41 biračko mjesto u Mostaru, Novom Gradu Sarajevu i Prijedoru. Odluka o ponovnom brojanju temeljila se na utvrđenoj razlici između rezultata ručnog brojanja i rezultata dobijenih putem optičkih skenera. Općenito, usporedba rezultata prenesenih elektronskim putem sa ručno unesenim rezultatima predstavlja dobru praksu i učinkovito sredstvo provjere.

Kako bi se osigurao integritet rezultata i povjerenje javnosti u slučaju da se u budućnosti izvrši puna provedba IKT-a na izborima, SIP treba osigurati da tehnologija za skeniranje glasačkih listića i dalje nudi opciju ručnog prebrojavanja i čuva papirnu evidenciju za potvrđivanje rezultata, reviziju i rješavanje prigovora.

Vršeci nasumično uspoređivanje nekih od rezultata dobijenih od skenera glasačkih listića i rezultata ručnog prebrojavanja, ODIHR EOM je zabilježio neke manje razlike u utvrđivanju važećih i nevažećih glasova. Izborni zakon daje jasne kriterije o tome što je važeći, a što nevažeći glas. Za ručno prebrojavanje, ispravno utvrđivanje važećeg glasa uvelike ovisi o obučeniosti osoblja na biračkim mjestima. Sposobnost skenera glasačkih listića da prepozna izbor birača ovisi o pravilnom označavanju glasačkog listića od strane birača, te je podložna margini greške uređaja.

SIP bi moglo razmotriti provođenje post-izborne revizije nevažećih listića, što bi uključivalo i usporedbu ručnog i elektronskog prebrojavanja, kako bi se ocijenila margina greške skenera glasačkih listića. Rezultati revizije mogu se iskoristiti za daljnja poboljšanja obuke osoblja na biračkim mjestima, kao i u izradi strategija za educiranje birača.

Ovim redosljedom je u GCB obavljeno prebrojavanje i tabeliranje glasova sa nepotvrđenih glasačkih listića, glasova u odsustvu, glasova putem mobilnih timova i glasova putem pošte, kao i glasova iz diplomatsko-konzularnih misija Bosne i Hercegovine. GCB je 10. listopada započeo postupak prebrojavanja i tabeliranja. Posebice za glasovanje poštom, GCB je čekao pet dana nakon izbora (do 11. listopada) kako bi osigurao da su ubrojani svi glasovi. Da bi glas putem pošte bio važeći, morao se poslati prije dana izbora ili na sam dan izbora.

Izbori u općinama Fojnica, Kiseljak, Konjic i Kreševo, koji su bili odgođeni zbog poplava i klizišta, održani su 20. listopada. SIP je poduzelo nekoliko koraka ka postizanju inkluzivnog i vjerodostojnog postupka. Za nadgledanje izbora, SIP je imenovalo osam koordinatora iz svojih odjela za izbore i IKT. Kako bi se osigurao integritet izbornih materijala u Fojnici, SIP je izdalo posebno uputstvo prema kojem su BO bili dužni koristiti dopunski žig na glasačkim listićima s oznakom „odgođeni izbori”. SIP je uvelo ovu mjeru jer su glasački listići već bili predani biračkim odborima prije odgode. U Konjicu je SIP izmjestilo dva biračka mjesta koja su bila uništena u poplavama, a također je uspostavilo šest mobilnih timova za neevakuirane birače u pogođenim područjima. Biračima koji su izgubili osobne identifikacijske dokumente tijekom poplava SIP je savjetovalo da se obrate Ministarstvu unutarnjih poslova i izvade nove osobne iskaznice. Izlaznost u ove četiri općine bila je blizu 51 posto, malo iznad državnog prosjeka. SIP je krenulo sa objavljivanjem preliminarnih rezultata odgođenih izbora u ponoć, 20. listopada, a većina rezultata je tabelarno prikazana sljedećeg dana. Ponovno brojanje glasova naređeno je za po jedno biračko mjesto u Fojnici i Kiseljaku. Izbori u Jablanici održani su 3. studenog, uz visoku izlaznost birača od 66,23 posto.

⁹⁸ Drugi slučajevi ponovnog brojanja uglavnom su se odnosili na greške u obrascima za zbirne rezultate koje nisu mogle biti sravnjene bez provjere materijala dostavljenih sa biračkih mjesta.

Temeljem izvješća glavnog kontrolora za obradbu, unos i potvrdu izbornih rezultata, SIP je naredilo ponovno brojanje za dodatnih 39 biračkih mjesta.⁹⁹ SIP je 24. listopada donijelo odluku o utvrđivanju i objavljivanju izbornih rezultata. Sukladno zakonu, rezultati za sve preostale općine potvrđeni su 15. studenog.¹⁰⁰

Žene su osvojile samo osam od 140 izravno izabranih načelničkih mjesta (5,7 posto). Iako to predstavlja povećanje od tri načelnička mjesta u usporedbi sa posljednjim lokalnim izborima, sudjelovanje žena u lokalnoj vlasti i dalje je znatno ispod svjetskog prosjeka.¹⁰¹ U vrijeme sastavljanja ovog izvješća, nisu bili dostupni zvanični podaci o sastavima općinskih vijeća i skupština raščlanjeni po spolu.

XV. PREPORUKE

Ove preporuke, na način na koji su sadržane kroz cijeli tekst, ponuđene su sa ciljem unaprjeđenja provedbe izbora u Bosni i Hercegovini i potpore nastojanjima da se izbori u potpunosti usklade sa opredjeljenjima OESS-a i drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore za koje su opredjeljeni. Ove preporuke trebaju biti shvaćene u kombinaciji sa ranijim preporukama ODIHR-a koje još uvijek nisu riješene.¹⁰² ODIHR je spreman pomoći vlastima u Bosni i Hercegovini u daljnjem poboljšanju izbornog postupka i rješavanju preporuka sadržanih u ovom i prethodnim izvješćima.

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. Zakonodavac treba da pruži sveobuhvatno rješenje za neispunjene preporuke ODIHR-a, što uključuje i ukidanje diskriminatorskih ograničenja na biračka prava zasnovanih na boravištu i etničkoj pripadnosti, kako bi se zakonski okvir nadalje uskladio s OESS-ovim opredjeljenjima, međunarodnim standardima i dobrom praksom. Takvu bi reviziju trebalo provesti putem otvorenog konzultativnog postupka prije sljedećih izbora, čime bi se omogućilo dovoljno vremena za učinkovitu provedbu.
2. Kako bi se osigurala jednaka biračka prava sukladno međunarodnim standardima, treba revidirati ograničenja na pravo glasovanja na osnovu intelektualnog ili psihosocijalnog invaliditeta.
3. Kako bi se osigurala tajnost glasovanja, trebalo bi preispitati unutarnji raspored na biračkim mjestima i pozicioniranje glasačkih kabina.
4. Kako bi se osigurala jednaka zastupljenost žena, trebaju se razmotriti dodatne posebne mjere privremenog karaktera.

⁹⁹ Ponovno prebrojavanje na nekim biračkim mjestima izvršeno je za općine Zenica (tri biračka mjesta), Novo Sarajevo (sedam biračkih mjesta), Stari Grad Sarajevo (osam biračkih mjesta), Novi Grad Sarajevo (devet biračkih mjesta), Ilidža (deset biračkih mjesta), Vitez (jedno biračko mjesto) i Visoko (jedno biračko mjesto).

¹⁰⁰ Prema članku 5.32 Izbornog zakona, SIP je imalo rok da potvrdi sve rezultate lokalnih izbora 2024. godine do 5. studenog, te izvanredno do 20. studenog.

¹⁰¹ Prema izvješću [UN Women o izabranim funkcijama koje žene obavljaju u raspravnim tijelima lokalne uprave](#), žene drže 35,5 posto izabranih funkcija u lokalnim vlastima diljem svijeta.

¹⁰² Prema stavku 25. Dokumenta OESS-a iz Istanbula iz 1999., države članice OESS-a opredijelile su se “da će odmah poduzimati dalje aktivnosti u svezi ocjene i preporuka ODIHR-a za izbore”. Dalje aktivnosti na provedbi prethodnih preporuka ODIHR-a ocijenjene su kako slijedi: preporuka br. 6 iz [konačnog izvješća za opće izbore 2018.](#) i preporuka br. 3 iz [konačnog izvješća za opće izbore 2022.](#) u potpunosti su provedene, preporuke br. 5, 7 i 22 iz konačnog izvješća za 2018. i preporuka br. 4 iz konačnog izvješća za 2022. uglavnom su provedene. Preporuke br. 2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 19, 20 i 21 iz konačnog izvješća za 2018., te preporuke br. 1, 2, 4, 7, 10, 11, 16, 17, 20 i 21 iz konačnog izvješća za 2022. djelomično su provedene. Vidjeti također [Bazu podataka preporuka za izbore ODIHR-a](#).

5. Treba dekriminalizirati klevetu. Ne treba tolerirati ometanje aktivnosti novinara i djelatnika medija, a vlasti trebaju ispuniti svoju dužnost i zaštititi sigurnost medijskih djelatnika putem učinkovitih i pravovremenih mjera zaštite.
6. Zakonski rokovi za razmatranje prigovora od strane izborne administracije i pravosuđa trebaju se uskladiti kako bi se osigurao pravovremen i učinkovit pravni lijek za izborna kršenja. Sve odluke SIP-a trebaju da podliježu žalbama pravosuđu.
7. Sustav izračunavanja ograničenja na trošenje sredstava za kampanju mogao bi se revidirati kako bi se omogućilo adekvatno financiranje izbornih kampanja. Sankcije za kršenje propisa glede financiranja kampanje trebaju imati odvraćajući učinak, međutim, istovremeno trebaju biti srazmjerne težini prekršaja.

B. DRUGE PREPORUKE

Politički kontekst

8. Relevantni organi vlasti trebaju poduzeti dodatne korake kako bi povećali sudjelovanje žena. Političke stranke trebaju identificirati i riješiti prepreke aktivnom sudjelovanju žena, između ostalog i putem provođenja rodnih revizija i usvajanja planova kako bi se riješila interna kultura i prakse koje sprječavaju učinkovitu zastupljenost žena unutar stranačkih struktura. Zakonodavna tijela na svim razinama mogla bi usvojiti pravilnike koji zabranjuju mizogino ponašanje, a kršenja bi mogla biti predmetom odvraćajućih sankcija.

Izborna administracija

9. Kako bi se nadalje poboljšala transparentnost izborne administracije, SIP i OIP trebaju objavljivati zapisnike sa svojih sastanaka i osigurati da se sve odluke i uputstva, uključujući i u svezi prigovora, objavljuju pravovremeno i u potpunosti.
10. Kako bi se nadalje poboljšala nepristranost i profesionalnost izborne administracije na nižim razinama, sukladno amandmanima iz 2024., te kako bi se izbjegla kašnjenja u imenovanju BO, SIP bi moglo da daleko unaprijed krene sa identificiranjem i obučavanjem predsjednika i dopredsjednika BO. Pored kontinuiranog obučavanja, mogao bi se u razdoblju pred izbore održati kurs obnavljanja znanja kako bi se osigurala odgovarajuća pripremljenost za izbore.
11. Kako bi se osigurala učinkovita primjena IKT na izborima, treba se nastaviti sa provođenjem pilot-projekata, sukladno dobroj međunarodnoj praksi i uz pravovremeno raspoređivanje resursa, odgovarajuću obuku i post-izbornu reviziju iskoristivosti i funkcionalnosti IKT.
12. Treba ulagati stalne napore u bliskoj suradnji sa organizacijama civilnog društva koje rade sa osobama sa invaliditetom kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom mogu glasovati samostalno, što uključuje i osiguravanje da su prostorije i unutarnji raspored na biračkim mjestima prikladni za samostalan pristup, te da pružaju izborne informacije u formatima koji su pristupačni za osobe sa invaliditetom, uključujući birače sa oštećenjima vida.
13. Kako bi se izbjegli izazovi u pribavljanju izbornih materijala i usluga, SIP treba imati dostatne financijske i organizacijske resurse na raspolaganju.

Registracija birača

14. Kako bi se povećalo povjerenje u birački spisak i poboljšala njegova točnost, vlasti trebaju razmotriti poduzimanje sveobuhvatne revizije Središnjeg biračkog spiska i matičnog registra.

Registracija kandidata

15. Kako bi se osiguralo puno poštivanje zakonskih odredbi koje pružaju potporu jednakom sudjelovanju žena na izborima, SIP treba striktno da provodi zakonski propisanu rodnu kvotu na svim kandidatskim listama, te da samo registrira liste koje su ispoštovale kvotu.

Ozračje kampanje

16. Kako bi se spriječila zlouporaba javnih sredstava, treba se razmotriti zakonsko definiranje i zabrana izvanrednog trošenja javnih sredstava nakon raspisivanja izbora, osim u slučaju proglašenja izvanrednog stanja.

Financiranje kampanje

17. Kako bi se povećala transparentnost financiranja kampanja, rokovima za podnošenje i objavljivanje privremenih financijskih izvješća za kampanje treba se osigurati pravovremeno objavljivanje istih prije dana izbora. Kako bi se biračima jamčio informiran izbor, trebaju im biti dostupne informacije o rashodima i prihodima kampanja za svaku izbornu utrku u svakoj općini.
18. Trebaju se ojačati kapaciteti Središnjeg izbornog povjerenstva kako bi mu se omogućilo da učinkovito nadzire i istražuje financiranje kampanje.

Mediji

19. Treba se preispitati postojeća struktura javnog RTV servisa, između ostalog i njegove zakonodavne osnove, na državnoj i entitetskoj razini, sa ciljem osiguravanja neovisnih javnih emitera. Prioritet treba biti stabilan, predvidiv, pravedan i provodiv sustav financiranja koji im omogućava slobodan rad.
20. Kako bi se nadalje poticalo sudjelovanje žena u svojstvu kandidatkinja, moglo bi se razmotriti povećanje vremena za besplatno emitiranje dostupno kandidatkinjama, kao i državnih sredstava koja im se dodjeljuju.
21. Kao što je prethodno preporučio ODIHR, svi javni emiteri trebaju pružati nepristrane informacije u svojim informativnim i političkim programima. Zakonske odredbe glede ovog zahtjeva trebaju da izričito reguliraju ne samo informativno pokrivanje registriranih izbornih kandidata, već i javnih dužnosnika koji sudjeluju u kampanji.
22. Zakon treba utvrditi jasne rokove za ekspeditivno rješavanje izbornih prigovora glede medija, između ostalog i tijekom razdoblja izborne kampanje. Pored toga, RAK treba djelovati na vlastitu inicijativu, te bi se moglo zakonski propisati da poduzima sustavno praćenje usklađenosti emitera glede nepristranog političkog izvješćivanja, posebice u javnim medijima.

Rješavanje izbornih sporova

23. Sustav zaprimanja i razmatranja prigovora glede izbora treba se ponovno sagledati kako bi se osigurali pravovremeni i učinkoviti pravni lijekovi.

24. Zakonski rokovi za razmatranje prigovora od strane izborne administracije i pravosuđa trebaju se uskladiti kako bi se osigurao pravovremen i učinkovit pravni lijek. Sve odluke SIP-a trebaju da podliježu žalbama pravosuđu.
25. Sukladno međunarodnim standardima, te kako bi se osigurala transparentnost rješavanja izbornih sporova, nadležne institucije trebaju odmah objavljivati tekstove prigovora i žalbi, kao i odluke donesene za njih.

Dan izbora

26. Kako bi se osigurala dosljedna primjena postupaka brojanja i uklonile greške u obrascima za zbirne rezultate i izbornim formularima, SIP treba osmisliti i provesti dodatne obuke za BO, kao i za potencijalne članove na pričuvnim listama, odnosno listama kvalificiranih osoba za odbore.
27. Kako bi se osigurao integritet rezultata i povjerenje javnosti u slučaju da se u budućnosti izvrši puna provedba IKT-a na izborima, SIP treba osigurati da tehnologija za skeniranje glasačkih listića i dalje nudi opciju ručnog prebrojavanja i čuva papirnu evidenciju za potvrđivanje rezultata, reviziju i rješavanje prigovora.
28. SIP bi moglo razmotriti provođenje post-izborne revizije nevažećih listića, što bi uključivalo i usporedbu ručnog i elektronskog prebrojavanja, kako bi se ocijenila margina greške skenera glasačkih listića. Rezultati revizije mogu se iskoristiti za daljnja poboljšanja obuke osoblja na biračkim mjestima, kao i u izradi strategija za educiranje birača.

ANEKS I: IZBORNI REZULTATI

	Načelnički izbori	Izbori za vijeća/skupštine
Broj registriranih birača	3,213.970	3,402.246
Broj datih glasova	1,553.866	1,638.469
Izlaznost birača	48,35%	48,16%
Broj nevažećih glasova	101.876	90.545
Postotak nevažećih listića	6,56%	5,53%

Općina	Izlaznost, načelnički izbori	Načelnički, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelnički, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
Banja Luka	56.05%	PDP	49.48%	SNSD	36.03%	56.06%	SNSD	32.77%	PDP	21.09%
Banovići	71.78%	PDA	55.52%	SDA	44.48%	71.78%	PDA	44.33%	SDA	40.36%
Berkovići	73.84%	SDS	51.94%	SNSD	48.06%	73.84%	SDS	40.39%	SNSD	30.94%
Bihać	34.83%	POMAK	65.27%	SDA	34.73%	34.83%	SDA	27.43%	POMAK	27.23%
Bijeljina	52.88%	SDS	48.73%	SNSD	39.38%	52.88%	SNSD	21.25%	SDS	17.63%
Bileća	70.38%	SNSD	51.00%	SDS	45.62%	70.36%	SNSD	29.62%	SDS	16.50%
Bosanska Krupa	35.80%	NES + SDP	54.76%	SDA	36.72%	35.81%	SDA	38.06%	NES	22.17%
Bosanski Petrovac	48.56%	SDA	39.70%	SNSD	39.56%	48.54%	SDA	36.85%	SNSD	33.02%
Bosansko Grahovo	41.97%	IND	58.32%	SNSD	41.68%	41.93%	SNS FBiH	31.76%	SNSD	23.31%
Bratunac	56.50%	SNSD	46.93%	US	40.10%	56.52%	SNSD	21.48%	US	11.30%
Brčko distrikt BiH						45.40%	SDA	15.93%	SNSD + SPS	15.72%
Breza	58.00%	SDA	91.61%	NES	8.39%	57.98%	SDA	39.61%	SN	16.08%
Brod	40.72%	SNSD	52.79%	SDS	47.21%	40.75%	SNSD	23.90%	SDS	19.94%
Bugojno	47.25%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	44.50%	SDA	44.30%	47.25%	SDA	44.26%	SDP BIH	28.66%
Busovača	58.18%	SDA	56.89%	HDZ BIH	43.11%	58.20%	SDA	47.49%	HDZ BIH	33.57%
Bužim	46.23%	SDA	100.00%	—	—	46.23%	SDA	40.20%	NES	18.16%
Čajniče	63.15%	SRS	39.19%	SNSD	36.80%	63.18%	SNSD	22.95%	SP	14.15%
Čapljina	43.21%	HDZ BIH	51.03%	Čapljinska neovisna stranka	30.85%	43.20%	HDZ BIH	49.70%	Čapljinska neovisna stranka	15.65%
Cazin	36.39%	NES	61.24%	IND	36.11%	36.40%	NES	53.37%	SDA	30.67%
Čelić	52.42%	SBiH	69.07%	SDA	30.93%	52.43%	SBiH	38.01%	SDA	25.56%
Čelinac	60.64%	SNSD	64.69%	SDS	35.31%	60.65%	SNSD	45.19%	SP	10.23%
Centar Sarajevo	40.33%	NS + SDP	50.61%	DF	27.65%	40.33%	NS	21.36%	SDP BIH	19.38%
Čitluk	46.38%	HDZ BIH	81.11%	HDZ 1990	18.89%	46.38%	HDZ BIH	74.15%	HSP	7.16%
Derventa	43.02%	SNSD	52.29%	SDS	43.42%	43.03%	SNSD	33.46%	SDS	19.53%
Doboj	51.98%	SNSD	74.49%	SDS	20.05%	51.99%	SNSD	52.51%	DEMOS	10.26%
Doboj Istok	57.58%	SDA	68.71%	SDP BIH	31.29%	57.58%	SDA	56.78%	SDP BIH	16.98%
Doboj Jug	52.76%	SDA	57.57%	IND	31.51%	52.76%	SDA	31.05%	IND List	20.43%
Dobretići	28.94%	HSS	89.57%	HDZ BIH	10.43%	28.86%	HSS	80.09%	HDZ BIH	14.97%

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Općina	Izlaznost, načelniki izbori	Načelniki, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelniki, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
Domaljevac – Šamac	36.70%	HDZ BIH	59.96%	IND	40.04%	36.70%	HDZ BIH	60.57%	HRS	10.00%
Donji Vakuf	56.96%	SDP BIH	33.78%	IND	32.28%	57.00%	IND List	29.46%	SDP BIH	28.53%
Donji Žabar	64.91%	SNSD	71.95%	SDS	28.05%	64.91%	SNSD	36.16%	SDS	20.81%
Drvar	50.41%	SNSD	62.46%	SNS FBiH	37.54%	50.41%	SNSD	39.07%	SNS FBiH	25.79%
Foča	62.69%	SNSD	53.73%	SDS	46.27%	62.68%	SNSD	40.36%	SDS	19.09%
Foča (FBiH)	68.07%	IND	64.01%	NiP	29.20%	68.07%	SDA	27.76%	Bosansko – hercegovački demokrati	20.64%
Fojnica	51.60%	SDA	49.17%	SBiH	27.53%	51.60%	SDA	42.59%	HDZ BIH	15.80%
Gacko	72.25%	SDS	53.77%	SNSD	43.49%	72.25%	SDS	29.20%	SNSD	27.22%
Glamoč	49.11%	SNSD	49.97%	SNS FBiH	34.76%	49.11%	SNSD	22.74%	SNS FBiH	16.15%
Goražde	57.71%	SDP BIH	32.75%	NiP	19.74%	57.75%	Novi početak	17.62%	SDA	17.06%
Gornji Vakuf – Uskoplje	55.01%	SDA	41.59%	HDZ + HDZ 1990 + HSS	32.99%	55.00%	SDA	40.17%	HDZ + HDZ 1990 + HSS	29.22%
Gračanica	51.26%	SDA	55.59%	SDP BIH	37.87%	51.26%	SDA	35.49%	SDP BIH	33.25%
Grad Mostar						44.36%	HDZ BIH	41.00%	Koalicija za Mostar (SDA + BPS + BH zeleni)	26.02%
Grad Mostar – Izborna jedinica Gradskog područja 1						49.55%	Koalicija za Mostar (SDA + BPS + BH zeleni)	59.36%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	14.58%
Grad Mostar – Izborna jedinica Gradskog područja 2						40.55%	Koalicija za Mostar (SDA + BPS + BH zeleni)	51.99%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	25.34%
Grad Mostar – Izborna jedinica Gradskog područja 3						50.93%	Koalicija za Mostar (SDA + BPS + BH zeleni)	66.10%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	17.73%
Grad Mostar – Izborna jedinica Gradskog područja 4						50.22%	HDZ BIH	44.94%	Hrvatska lista za Jug	30.00%
Grad Mostar – Izborna jedinica Gradskog područja 5						43.73%	HDZ BIH	68.73%	HRS	13.12%
Grad Mostar – Izborna jedinica						41.66%	HDZ BIH	66.52%	HRS	17.25%

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Općina	Izlaznost, načelniki izbori	Načelniki, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelniki, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
Gradskog područja 6										
Gradačac	52.63%	SDA	54.87%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	40.14%	52.63%	SDA	44.66%	SDP BIH	21.84%
Gradiška	45.74%	SNSD	51.38%	IND	28.67%	45.74%	SNSD	33.06%	NPS	8.34%
Grude	42.29%	HDZ BIH	58.33%	HRS	41.67%	42.29%	HDZ BIH	61.91%	HRS	21.87%
Hadžići	54.74%	SDA	58.69%	NiP	19.87%	54.75%	SDA	48.22%	NiP	16.64%
Han Pijesak	72.26%	SDS	53.82%	SNSD	46.18%	72.26%	SNSD	35.87%	SDS	35.16%
Ilidža	41.16%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	76.16%	SDA	23.84%	41.16%	NiP	32.35%	SDA	27.66%
Ilijaš	54.20%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	52.18%	SDA	47.82%	54.19%	SDA	43.34%	NiP	23.96%
Istočna Ilidža	72.30%	SDS	60.16%	SNSD	39.84%	72.30%	SDS	35.46%	SNSD	25.65%
Istočni Drvar	85.02%	SNSD	41.67%	US	40.10%	85.02%	US	28.13%	SNSD	14.58%
Istočni Mostar	75.25%	SDS	76.61%	SNSD	23.39%	75.25%	SDS	40.54%	SDA	18.92%
Istočni Stari Grad	75.09%	SDS	71.25%	SNSD	28.75%	75.09%	SDS	63.60%	DEMOS	16.99%
Istočno Novo Sarajevo	65.81%	SNSD	100.00 %	—	—	65.84%	SNSD	47.69%	DNS	18.78%
Istočno Sarajevo	68.37%	SNSD	67.12%	IND	28.79%					
Jablanica	66.27%	SDA	60.83%	SDP BIH	39.17%	66.27%	SDA	36.11%	SDP BIH	20.32%
Jajce	42.91%	SDA	52.48%	HDZ BIH	41.65%	42.93%	SDA	35.24%	HDZ BIH	29.59%
Jezero	65.83%	SNSD	51.76%	NF	37.43%	65.83%	SNSD	35.36%	NF	17.27%
Kakanj	51.77%	SDA	43.20%	IND	23.23%	51.74%	SDA	33.01%	SDP BIH	24.42%
Kalesija	45.42%	SDA	49.23%	NiP	18.94%	45.43%	SDA	44.49%	SDP BIH	16.79%
Kalinovik	81.79%	SNSD	58.71%	SDS	40.88%	81.79%	SNSD	49.69%	SDS	32.38%
Kiseljak	46.63%	HDZ BIH	66.02%	SDA	19.00%	46.62%	HDZ BIH	55.37%	SDA	26.07%
Kladanj	54.96%	SDA	56.08%	PDA	43.92%	54.99%	SDA	27.79%	PDA	14.67%
Ključ	34.80%	SDA	45.30%	NiP	30.45%	34.79%	SDA	33.08%	SDP BIH	21.05%
Kneževo	65.83%	SNSD	54.22%	IND	42.99%	65.85%	SNSD	48.78%	US	12.24%
Konjic	55.08%	SDA	62.14%	IND	26.36%	55.08%	SDA	54.61%	SDP BIH	18.57%
Kostajnica	55.56%	SNSD	50.21%	SDS	49.79%	55.56%	SNSD	32.73%	SDS	24.68%
Kotor Varoš	49.96%	PDP	62.16%	SNSD	32.94%	49.97%	SDS	31.24%	PDP	20.07%
Kozarska Dubica	49.78%	SNSD	44.66%	NPS	42.32%	49.76%	SNSD	38.66%	NPS	34.32%
Kreševo	51.39%	HDZ BIH	100.00 %	—	—	51.39%	HDZ BIH	63.00%	SDA	18.48%
Krupa na Uni	55.55%	NPS	45.58%	SNSD	35.49%	55.55%	SNSD	29.36%	SDS	23.94%
Kupres	40.04%	HDZ BIH	100.00 %	—	—	40.20%	HNP	36.20%	HDZ BIH	22.06%
Kupres (RS)	60.31%	SP	56.15%	SDS	43.85%	60.31%	SNSD	36.96%	SDS	26.09%
Laktaši	56.96%	SNSD	100.00 %	—	—	56.96%	SNSD	74.17%	US	9.28%

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Općina	Izlaznost, načelniki izbori	Načelniki, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelniki, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
Livno	33.06%	HDZ BIH	50.26%	HDZ 1990	40.19%	33.06%	HDZ BIH	37.91%	HDZ 1990	34.55%
Ljubinje	66.24%	SDS	60.20%	SNSD	39.80%	66.21%	SDS	38.82%	SNSD	23.11%
Ljubuški	49.94%	HDZ BIH	100.00%	—	—	49.94%	HDZ BIH	82.91%	HDZ 1990	11.66%
Lopare	56.94%	SDS	50.22%	IND	27.74%	56.94%	SDS	48.84%	SNSD	18.78%
Lukavac	49.97%	SD BiH	48.05%	SDA	39.96%	49.97%	SDA	39.31%	SD BiH	23.53%
Maglaj	49.89%	SDA	49.73%	SDP BIH	44.09%	49.90%	SDP BIH	35.46%	SDA	34.12%
Milići	58.71%	SNSD	72.99%	SDS	27.01%	58.70%	SNSD	47.94%	SP	10.91%
Modriča	47.65%	SDS	51.06%	SNSD	48.94%	47.66%	SDS	28.42%	SNSD	27.10%
Mrkonjić Grad	52.44%	SNSD	59.42%	Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića	29.68%	52.43%	SNSD	50.74%	SP	13.04%
Neum	49.87%	HDZ BIH	100.00%	—	—	49.87%	HDZ BIH	69.34%	HDZ 1990	16.98%
Nevesinje	62.99%	SNSD	54.99%	Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića	41.29%	62.99%	SNSD	34.57%	SP	16.10%
Novi Grad	45.25%	SNSD	56.14%	PDP + SDS	43.86%	45.25%	SNSD	43.74%	PDP – SDS	18.52%
Novi Grad Sarajevo	41.36%	SBiH	74.34%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	25.66%	41.36%	SBiH	31.32%	SDA	19.91%
Novi Travnik	55.86%	HDZ + HDZ 1990 + HSS	45.94%	SDA	40.03%	55.86%	HDZ + HSS	33.54%	SDA	28.81%
Novo Goražde	65.02%	SNSD	55.69%	SDS	36.27%	64.95%	SNSD	40.42%	SDA + SBiH	16.57%
Novo Sarajevo	41.22%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	42.21%	SBiH	40.41%	41.24%	SDA	18.08%	SDP BIH	18.01%
Odžak	32.51%	SDA	38.60%	HDZ BIH	37.40%	32.52%	HDZ BIH	39.42%	SDA	25.82%
Olovo	58.31%	SDA	100.00%	—	—	58.31%	SDA	50.93%	Stranka za Općinu Olovo	15.97%
Orašje	38.85%	HDZ BIH	77.79%	HDZ 1990	22.21%	38.86%	HDZ BIH	71.93%	SDA	9.56%
Osmaci	58.05%	SNSD	74.53%	SDS	25.47%	58.05%	SNSD	36.11%	SDA	10.02%
Oštra Luka	43.73%	SNSD	65.05%	RSS	25.17%	43.73%	SNSD	23.12%	DNS	15.70%
Pale	66.16%	DEMOS	55.54%	SNSD	44.46%	66.16%	SNSD	34.77%	DEMOS	25.98%
Pale (FBiH)	77.67%	SDA	63.33%	SDP BIH	36.67%	77.83%	SDA	52.15%	SDP + NiP	28.57%
Pelagićevo	51.44%	SNSD	52.63%	SP	37.01%	51.50%	SNSD	25.65%	US	15.13%
Petrovac	69.00%	SNSD	55.84%	IND	23.49%	69.00%	SNSD	31.99%	DNS	22.89%
Petrovo	54.69%	SNSD	73.13%	SDS	26.87%	54.71%	SNSD	34.21%	SP	20.10%
Posušje	35.85%	HDZ BIH	100.00%	—	—	35.86%	HDZ BIH	62.24%	HDZ 1990	10.57%
Prijedor	37.84%	SNSD	63.66%	SDS	36.34%	37.87%	SNSD	28.29%	US	9.15%
Prnjavor	44.37%	SNSD	62.88%	SDS	37.12%	44.37%	SNSD	42.18%	SDS	23.46%
Prozor – Rama	47.48%	RNS	65.82%	HDZ BIH	18.32%	47.48%	RNS	39.47%	HDZ BIH	23.53%

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Općina	Izlaznost, načelniki izbori	Načelniki, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelniki, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
Ravno	41.11%	HDZ BIH	100.00%	—	—	41.11%	HDZ BIH	81.61%	SNSD	15.11%
Ribnik	59.04%	SNSD	52.30%	IND	47.70%	59.06%	SNSD	52.94%	SDS	26.59%
Rogatica	70.56%	SNSD	66.26%	SDS	33.74%	70.56%	SNSD	50.19%	SDS	16.36%
Rudo	51.79%	SNSD	56.21%	NF	43.79%	51.81%	SNSD	40.48%	US	18.97%
Šamac	50.77%	SDS	60.55%	SNSD	39.45%	50.79%	SDS	42.01%	SNSD	24.12%
Sanski Most	26.08%	SDA	49.95%	SDP BIH	27.62%	26.08%	SDA	47.49%	SDP BIH	22.02%
Sapna	42.72%	SDA	78.32%	SBiH	21.68%	42.72%	SDA	65.43%	SBiH	17.47%
Šekovići	71.41%	SNSD	64.92%	NPS	35.08%	71.41%	SNSD	44.35%	NPS	12.12%
Šipovo	59.53%	SNSD	46.63%	NF	40.38%	59.53%	SNSD	32.68%	NF	16.13%
Široki Brijeg	39.59%	HDZ BIH	72.01%	HDZ 1990	27.99%	39.59%	HDZ BIH	71.14%	HDZ 1990	10.67%
Sokolac	69.44%	SNSD	60.86%	SDS	39.14%	69.48%	SNSD	40.96%	SDS	23.32%
Srbac	58.01%	SNSD	64.91%	SDS	35.09%	58.02%	SNSD	49.72%	US	14.78%
Srebrenica	55.37%	SNSD	68.39%	IND	30.68%	55.40%	SNSD	29.13%	SDA + SBiH	16.61%
Srebrenik	45.90%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	55.90%	SDA	39.05%	45.89%	SDA	32.71%	NiP	20.68%
Stanari	63.67%	US	40.69%	SP	29.69%	63.67%	SP	29.52%	US	25.70%
Stari Grad Sarajevo	42.25%	SDP BIH	64.42%	SDA	35.58%	42.28%	SDP BIH	23.91%	SDA	22.57%
Stolac	63.24%	HDZ BIH	62.55%	SDA + SDP	37.45%	63.24%	HDZ BIH	21.73%	SDA	20.04%
Teočak	39.78%	SDA	100.00%	—	—	39.78%	SDA	60.84%	SBiH	13.32%
Tešanj	43.81%	SDA	56.08%	SDP BIH	23.28%	43.81%	SDA	34.89%	NPD	17.79%
Teslić	49.48%	SDS	53.53%	SNSD	46.47%	49.50%	SDS	34.62%	SNSD	26.34%
Tomislavgrad	41.48%	HNP + HDZ 1990	56.87%	HDZ BIH	43.13%	41.52%	HNP	38.90%	HDZ BIH	24.07%
Travnik	48.93%	SDA	57.52%	HDZ BIH	26.77%	48.94%	SDA	49.26%	HDZ + HSS	23.12%
Trebinje	60.00%	SNSD	54.15%	Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića	44.81%	60.04%	SNSD	40.52%	Za pravdu i red – lista Nebojše Vukanovića	14.55%
Trnovo	77.62%	SNSD	100.00%	—	—	77.70%	SNSD	58.79%	DNS	30.10%
Trnovo (FBiH)	75.91%	SDA	78.23%	SDP + NiP	21.77%	75.91%	SDA	72.79%	NiP	8.75%
Tuzla	40.47%	SDP BIH	75.95%	SDA	19.42%	40.48%	SDP BIH	26.52%	SDA	17.28%
Ugljevik	67.80%	SNSD	52.82%	SDS	35.87%	67.80%	SNSD	27.69%	SDS	23.93%
Usora	34.71%	HDZ BIH	64.52%	HDZ 1990	35.48%	34.71%	HDZ BIH	54.42%	HDZ 1990	24.70%
Vareš	46.49%	HDS	40.04%	SDA	21.20%	46.49%	SDA	24.88%	HDS	14.56%
Velika Kladuša	37.81%	Zajedno za Veliku Kladušu	48.57%	Laburisti BiH	36.83%	37.81%	LS BiH	34.73%	SDA	18.99%
Višegrad	60.35%	SNSD	63.85%	NF	13.63%	60.39%	SNSD	32.86%	DNS	11.97%
Visoko	49.12%	SDA	64.04%	SDP BIH	22.97%	49.12%	SDA	52.00%	SDP BIH	15.15%
Vitez	53.51%	HDZ + HDZ 1990 + HSS	54.56%	SDA	45.44%	53.55%	HDZ + HSS +	43.50%	SDA	39.27%

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Općina	Izlaznost, načelniki izbori	Načelniki, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Načelniki, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova	Izlaznost, zakonodavna tijela	Zakonodavna tijela, prvo mjesto	Prvo mjesto, udio glasova	Zakonodavna tijela, drugo mjesto	Drugo mjesto, udio glasova
							HKDU BiH			
Vlasenica	61.02%	SNSD	55.03%	SDS	44.97%	61.03%	SNSD	47.15%	SDS	19.72%
Vogošća	44.36%	SDA	56.83%	Koalicija Trojka (SDP + NiP + NS)	43.17%	44.38%	SDA	36.96%	SDP BIH	18.71%
Vukosavlje	49.69%	SDP BIH	39.73%	SNSD	39.41%	49.67%	SNSD	30.75%	SDP BIH	21.90%
Zavidovići	47.91%	SDA	33.97%	SN	32.83%	47.91%	SDA	29.51%	SDP BIH	22.20%
Zenica	44.49%	BHI	45.34%	SDA	38.48%	44.49%	SDA	31.94%	BHI	30.80%
Žepče	51.54%	HDZ BIH	39.16%	SDA	39.00%	51.55%	HDZ BIH	33.93%	SDA	27.31%
Živinice	50.95%	SDA	62.76%	SDP + NiP	37.24%	50.95%	SDA	40.47%	NiP	14.12%
Zvornik	51.71%	SNSD	71.38%	NF	28.62%	51.71%	SNSD	51.56%	DEMOS	14.12%

Izvor: [Rezultati izbora, web-stranica SIP-a](#)

**ANEKS II: SPISAK PROMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ PROMATRAČKOJ
MISIJI**

Kratkoročni promatrači ODIHR EOM

Ermir	Çota	Albanija
Kujtim	Morina	Albanija
Manfred	Aschaber	Austrija
Harald	Rainer	Austrija
Jana	Černohorská	Češka Republika
Martin	Hejlek	Češka Republika
Natalie	Ježková	Češka Republika
Olga	Koldová	Češka Republika
Martin	Nekola	Češka Republika
Petr	Přebinda	Češka Republika
Pavel	Sedlák	Češka Republika
Ott	Laido	Estonija
Sasha	Billard	Francuska
Julien	Cazala	Francuska
Anais	Fiault	Francuska
Camille	Forite	Francuska
Gabrielle Louise Cécile	Jouve	Francuska
Jeanne	Magnan	Francuska
eric	mirguet	Francuska
Guillaume	Pichelin	Francuska
Christophe	Picot	Francuska
Auriane	Piveteau	Francuska
Jasmine	Salhab	Francuska
Tamar	Kapanadze	Gruzija
Sofio	Rurua	Gruzija
Stefan	Alscher	Njemačka
Julia	Baumann	Njemačka
Lisa	Becker	Njemačka
Franziska	Best	Njemačka
Lasia	Bloss	Njemačka
Rolf	Boehnke	Njemačka
Anja	Bronny	Njemačka
Patricia	Enssle	Njemačka
Irene	Fellmann	Njemačka
Alice	Halsdorfer	Njemačka
Reinhard	Hesse	Njemačka
Rainer	Höchst	Njemačka
Michael	Jelonek	Njemačka
Harald	Klier	Njemačka
Peter	Kohlmeier	Njemačka
Andreas	Lange	Njemačka
Kristin	Liedtke	Njemačka
Simon	Muschick	Njemačka
Christian	Nusser	Njemačka
Marielle Véronique	Ratter	Njemačka
Marion	Sandner	Njemačka
Florence	Schimmel	Njemačka

Konačno izvješće Izborne promatračke misije ODIHR-a

Kratkoročni promatrači ODIHR EOM

Martin	Schuster	Njemačka
Stefan	Siegert	Njemačka
Lars-Christopher	Stövsand	Njemačka
Peter	Vogl	Njemačka
Edith	Weber	Njemačka
Bianca	Wieland	Njemačka
Dimitrios	Kanakidis	Grčka
László	Stock	Mađarska
Brynhildur	Bolladóttir	Island
Andri	Egilsson	Island
Marie	Baker	Irska
Caroline	Brennan	Irska
Timothy	Carey	Irska
Sarah	Greene	Irska
Aidan	O Shea	Irska
Cathal	O'Hagan	Irska
Joseph	Scanlon	Irska
Giorgio	Cella	Italija
Monica	Simeone	Italija
Valeria	Verdolini	Italija
Jelena	Cvijović	Crna Gora
Andrea	Rovčanin	Crna Gora
Ali	Al Hadaui	Nizozemska
Marion	Biermans	Nizozemska
Nicole	Sprokel	Nizozemska
Adrianus	Zagers	Nizozemska
Kjire	Delov	Sjeverna Makedonija
Zoran	Ilieski	Sjeverna Makedonija
John Mendoza	Myraunet	Norveška
Bergny	Ofstad	Norveška
Kjersti	Sjaatil	Norveška
Torill	Wanvik	Norveška
Ivan	Mihajlović	Srbija
Aleksandar	Tomić	Srbija
Irena	Čačić	Slovenija
Cristina	Araque Martinez	Španjolska
María del Mar	Niñerola Marco	Španjolska
María Magdalena	Rincón Goicoechea	Španjolska
Silvia Carmen	Sanchez Cruz	Španjolska
Paula	Sanchez-Carretero	Španjolska
Samuel	Toledano	Španjolska
Francisco Manuel	Villegas Cara	Španjolska
Kersti Cecilia Gunnarsdotter	Aengelid	Švedska
Eva Kari Sofia	Berg	Švedska
Malin	Björk	Švedska
Sven Tommy	Bringholm	Švedska
Jaqueline Cecilia Therese	Carleson	Švedska
Sara Elin Elisabet	Fallström	Švedska
Latifa	Gharbi	Švedska
Stig Lennart	Glans	Švedska

Kratkoročni promatrači ODIHR EOM

Sara Karolina	Hakansson	Švedska
Erik Hjalmar Knutsson	Hammar skjöld	Švedska
Cecilia Anna Marta	Hull Wiklund	Švedska
Christina	Perez	Švedska
Bertil Andreas	Persson	Švedska
My Emmicki Charlotta	Roos	Švedska
Ann-Sofie Maria	Sten	Švedska
Aleksandra	Pajević	Ujedinjeno Kraljevstvo
John	Ault	Ujedinjeno Kraljevstvo
Mercedes	Broad	Ujedinjeno Kraljevstvo
David	Letteney	Ujedinjeno Kraljevstvo
Luke	Meaton	Ujedinjeno Kraljevstvo
Anttoni	Numminen	Ujedinjeno Kraljevstvo
Julian	Nundy	Ujedinjeno Kraljevstvo
Nighut	Sarwar	Ujedinjeno Kraljevstvo
Alexander	Scales	Ujedinjeno Kraljevstvo
Joseph	Worrall	Ujedinjeno Kraljevstvo
Janet	Wynne	Ujedinjeno Kraljevstvo
Lee	Bauer	Sjedinjene Američke Države
James	Berk	Sjedinjene Američke Države
Paul	Binkley	Sjedinjene Američke Države
Bradley	Buitenhuis	Sjedinjene Američke Države
Dawn	Cooper	Sjedinjene Američke Države
Kasey	Dresser	Sjedinjene Američke Države
Ackeem	Evans	Sjedinjene Američke Države
Blanche	Fawell	Sjedinjene Američke Države
Fred	Feller	Sjedinjene Američke Države
Jeffrey	Gregerson	Sjedinjene Američke Države
Christopher	Hall	Sjedinjene Američke Države
Jermaine	Hartsfield	Sjedinjene Američke Države
Leon	Hartwell	Sjedinjene Američke Države
Marvin	Heinze	Sjedinjene Američke Države
Javier	Hernandez	Sjedinjene Američke Države
Leslie	Hess	Sjedinjene Američke Države
Katherine	Igras	Sjedinjene Američke Države
Ernest	Jones	Sjedinjene Američke Države
Kira	Kay	Sjedinjene Američke Države
Sunni	Kim	Sjedinjene Američke Države
Alka	Kothari	Sjedinjene Američke Države
Thomas	Lecato	Sjedinjene Američke Države
Megan	McCullough	Sjedinjene Američke Države
Tristyn	Mitchell	Sjedinjene Američke Države
Brooke	Nagle	Sjedinjene Američke Države
Paul	Neuman	Sjedinjene Američke Države
Nour	Nourey	Sjedinjene Američke Države
Tara	O'Connor	Sjedinjene Američke Države
Anthony	Orlando	Sjedinjene Američke Države
Harold	Otto	Sjedinjene Američke Države
Susana	Peruzzi	Sjedinjene Američke Države
Emily	Rome	Sjedinjene Američke Države

Kratkoročni promatrači ODIHR EOM

Andriy	Shymonyak	Sjedinjene Američke Države
Daniel	Simon	Sjedinjene Američke Države
Gregory	Slotta	Sjedinjene Američke Države
Shapari	Taxell	Sjedinjene Američke Države
Tanya	Urquieta	Sjedinjene Američke Države
Armen	Vardanyan	Sjedinjene Američke Države
Sonia	Vasile	Sjedinjene Američke Države
Deborah	Walker	Sjedinjene Američke Države
Melissa	Walsh	Sjedinjene Američke Države
Rebecca	Webb	Sjedinjene Američke Države
Anne	Wick	Sjedinjene Američke Države
Sydney	Wilke	Sjedinjene Američke Države

Dugoročni promatrači ODIHR EOM

Miroslav	Poche	Češka Republika
Olga	Švepešová Blat'aková	Češka Republika
Niels	Boel	Danska
Thomas	Boserup	Danska
Véronique	Lasserre-Fy	Francuska
Bertrand	Remy	Francuska
Elene	Nizharadze	Gruzija
Sophie	Haring	Njemačka
Fabian	Jung	Njemačka
Eithne	MacDermott	Irska
Mansiya	Samambet	Kazahstan
Wilhelmina	Theuws	Nizozemska
Daniela	Malijanska-Mitevaska	Sjeverna Makedonija
Tonje	Viken	Norveška
Patricia	Cavanagh	Ujedinjeno Kraljevstvo
Gillian	Gloyer	Ujedinjeno Kraljevstvo
Robert	Mangham	Ujedinjeno Kraljevstvo
Syeda Sameera	Ali	Sjedinjene Američke Države
Daniel	Drigot	Sjedinjene Američke Države
Anne	Peskoe	Sjedinjene Američke Države

Članovi središnjeg tima ODIHR EOM

Corien	Jonker	Šefica misije	Nizozemska
Aliaksandr	Chaliadzinski		Bjelorusija
Lenka	Homolková		Češka Republika
Stefan	Krause		Njemačka
Slaviša	Kotlaja		Crna Gora
Gent	Ramadani		Norveška
Ewa Marta	Niedzielska		Poljska
Joanna	Porczyńska		Poljska
Svetlana	Chetaikina		Ruska Federacija
Saša	Pokrajac		Srbija
Ivan	Godársky		Slovačka
Anders Uno	Eriksson		Švedska
Yevheniia	Zamrii		Ukrajina
Nicholas	Jahr		Sjedinjene Američke Države

Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Europe

Carla	Dejonghe	Šefica delegacije	Belgija
Marcin	Golaszewski	Zamjenik šefice delegacije	Poljska
Hannes	Weninger	Kongres	Austrija
Jana	Fischerova	Kongres	Češka Republika
Zdenek	Broz	Kongres	Češka Republika
Kirsten Morild	Andersen	Kongres	Danska
Irina	Talviste	Kongres	Estonija
Christa	Carpelan	Kongres	Finska
Dominique	Leveque	Kongres	Francuska
Mathilde	Girardi	Sekretarijat Kongresa	Francuska
Stéphanie	Poirel	Sekretarijat Kongresa	Francuska
Martine	Roudolff	Sekretarijat Kongresa	Francuska
Soeren	Schumacher	Kongres	Njemačka
Cecilia	Friderics	Kongres	Mađarska
Gobnait	Ni Mhuimneacain	Kongres	Irska
Alberto	Mazzoleni	Kongres	Italija
Giammaria	Milani	Osoblje delegacije	Italija
Vents Armands	Krauklis	Kongres	Latvija
Truls	Gihlemon	Kongres	Norveška
Joao	Esteves	Kongres	Portugal
Gratiela	Dumitrescu	Sekretarijat Kongresa	Rumunjska
Ganimet	Shala	Kongres	Slovenija
Karin	Thomasson	Kongres	Švedska
Günes	Pehlivan	Kongres	Türkiye
Amanda	Serjeant	Kongres	Ujedinjeno Kraljevstvo

Europski parlament

Lucia	Annunziata	Šefica delegacije, MEP	Italija
Martina	Hesse	Osoblje delegacije	Belgija
Blagoy	Klimov	Osoblje delegacije	Bugarska
Davor Ivo	Stier	MEP	Hrvatska
Francuskasco	Miatto	Sekretarijat EP	Italija
Raffaele	Luise	Sekretarijat EP	Italija
Anna	Książczaková	Osoblje delegacije	Poljska
Daria	Wojcicka	Sekretarijat EP	Poljska
António	Tânger Corrêa	MEP	Portugal
Sebastião	Bugalho	MEP	Portugal
Șerban-Dimitrie	Sturdza	MEP	Rumunjska
Juan Fernando	López Aguilar	MEP	Španjolska
Nicolás	Gonzalez Casares	MEP	Španjolska

O ODIHR-U

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) glavna je institucija OEES-a koja pomaže Državama učesnicama „da osiguraju puno poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, postupaju sukladno vladavini prava, unaprjeđuju načela demokracije i (...) da grade, jačaju i štite demokratske institucije, kao i da unaprjeđuju toleranciju u cjelokupnom društvu“ (Dokument Helsinškog samita iz 1992.). Ovo se naziva ljudskom dimenzijom OEES-a.

ODIHR, sa sjedištem u Varšavi (Poljska), osnovan je kao Ured za slobodne izbore na Pariškom samitu 1990. godine, te je krenuo s radom u svibnju 1991. godine. Godinu dana kasnije, promijenjeno je ime Ureda kako bi odražavalo prošireni mandat, koji obuhvata ljudska prava i demokratizaciju. Danas, ured zapošljava više od 150 ljudi.

ODIHR je vodeća agencija u Europi iz oblasti **promatranja izbora**. Svake godine, ODIHR koordinira i organizira upućivanje na tisuće promatrača, koji procijenjuju da li se izbori u regionu OEES-a provode sukladno opredjeljenjima OEES-a, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore, te domaćim zakonodavstvima. Jedinstvena metodologija ODIHR-a omogućava detaljan uvid u cjelokupni izborni postupak. Putem projekata pomoći, ODIHR pomaže Državama učesnicama da poboljšaju svoje izborne okvire.

Aktivnosti ODIHR-a glede **demokratizacije** uključuju: vladavinu prava, zakonodavnu potporu, demokratsko upravljanje, migracije i slobodu kretanja, te rodnu jednakost. ODIHR godišnje provodi brojne ciljane programe pomoći, težeći razvoju demokratskih struktura.

ODIHR također pomaže Državama učesnicama u ispunjavanju njihovih obveza na unaprjeđivanju i zaštiti **ljudskih prava i osnovnih sloboda**, dosljedno opredjeljenjima OEES-a iz ljudske dimenzije. Ovo se ostvaruje radom sa različitim partnerima u cilju promicanja suradnje, izgradnje kapaciteta i pružanja stručnog znanja u tematskim oblastima, što uključuje ljudska prava u borbi protiv terorizma, jačanje zaštite ljudskih prava trgovanih osoba, edukaciju i obuku o ljudskim pravima, monitoring i izvješćivanje o ljudskim pravima, te ljudska prava i sigurnost žena.

U okviru oblasti **tolerancije** i **nediskriminacije**, ODIHR pruža potporu Državama učesnicama u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i incidente rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti ODIHR-a u svezi tolerancije i nediskriminacije usmjerene su na sljedeće oblasti: zakonodavstvo; obuka agencija za provođenje zakona; monitoring, izvješćivanje i daljnje radnje u svezi pružanja odgovora na zločine i incidente motivirane mržnjom; kao i naobrazbene aktivnosti kako bi se unaprijedila tolerancija, uvažavanje i međusobno razumijevanje.

ODIHR daje savjete zemljama učesnicama u svezi njihovih politika o **Romima i Sintima**. Unaprjeđuje izgradnju kapaciteta i umrežavanja među zajednicama Roma i Sinta, te potiče sudjelovanje predstavnika Roma i Sinta u tijelima koja donose politike.

Sve aktivnosti ODIHR-a provode se u bliskoj koordinaciji i suradnji sa zemljama učesnicama u OEES-u, institucijama i terenskim aktivnostima OEES-a, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija dostupno je na web-stranici ODIHR-a (www.osce.org/odihhr).